

Forskerforum

TIDSSKRIFT FOR FORSKERFORBUNDET

FOTO: ERIK NORRUD

Det sterke skjønn

Først skal studentene tolke spørsmålene, så skal sensor tolke svarene. Kanskje ikke så rart at karakterene kan sprike?

Side 14–21

Ein sektor som andre

Ola Borten Moe brasar inn i romet og tek ikkje sær eigenheiter i sektoren for gitt.

FOTO: JØRGEN SVARSTAD

Prosenten mellombels tilsette skal ned til åtte på fire år, sa Ola Borten Moe på Forskningspolitisk seminar.

Ola Borten Moe (Sp), den nye ministeren for forskning og høgare utdanning, talte på Forskerforbundets Forskningspolitisk seminar 9. november. Eitt av emna var alle dei tidsavgrensa tilsettingane ved universitet og høgskular. Der som ein held stipendiatar og åremålsstillingar utanfor, er om lag 12 prosent mellombels tilsette.

– Eg ser ingen grunn til at andelen mellombels tilsette skal vere særleg høgare her enn i arbeidslivet elles, sa Borten Moe, som vil ha universiteta og høgskulane ned på dette nivået, om lag åtte prosent.

– Og no kjem målformuleringa, sa han og bygde opp forventningane:

– Målet mitt er å nå dette i løpet av dei neste fire åra.

I kva ljøs skal vi elles tolke utsegna? Framlegget mitt til nøkkel ligg i noko statsråden nemnde i ein debatt seinare under arrangementet.

– Ein kan sjå på sektoren forskning og høgare utdanning som ein sær eigen sektor til dømes med autonomi og fagleg fridom. Eller ein kan tenkje at sektoren liknar på andre delar av samfunnet. Sanninga ligg kanskje mellom der ein stad.

Eg oppfattar at Borten Moe, iallfall inntil han eventuelt får slipa kantane, heller mot at denne sektoren er som andre sektorar. Dei der sær eigenheitene er oppskrytte.

Døme 1: Spreidd utdanning. – Universiteta er ein del av staten, seier Borten Moe i eit intervju med Forskerforum (side 6). Samanhengen er ein diskusjon om kor sjølvstendige universiteta skal vere, ikkje minst er bakteppet: Skal dei vere så sjølvstendige at dei kan leggje ned Nesna? Den nye statsråden minner om at dei fleste universitet og høgskular i landet er oppretta av politikanne. Dermed bør nedlegging òg vere ei sak for styresmaktene og ikkje for styra ved institusjonane.

Døme 2: Språk. Bruken av engelsk framfor norsk i forskning og høgare utdanning skal vere fagleg og strategisk grunngeve. I dag har ein ikkje funne balansen, understreka Borten Moe på seminaret. Forskarar skal ikkje ty til engelsk berre som ein del av ein generell trend eller på grunn av at dei ikkje kan norsk. Forsking og høgare utdanning er offentleg finansiert, og då skulle det berre mangle at ein gjev tilbake til samfunnet, sa Borten Moe. Han har òg i mange

andre samanhengar – til blanda mottaking i ein engelskglad sektor – lagt vekt på at vi bør dyrke og utvikle det norske fagspråket.

Døme 3: Økonomi. På forskningspolitisk seminar gjorde Borten Moe det tidleg klart at hard prioritering vert nødvendig framover, og meir enn før. Han viste mellom anna til eldreblygja. Medan vi no har fire yrkesaktive bak kvar pensjonist, vil det i framtida vere berre to. Dermed vil inntektene minke, utgiftene auke og det vert hardare kamp om ressursane. Det må denne sektoren òg finne seg i. Her må eg òg nemne saka om Forskningsrådet og den såkalla «fellesløft»-utlysinga. Då 39 prosjekt hadde fått tilslag, hadde ikkje Forskningsrådet, som rekna med å få pengar til dette gjennom statsbudsjettet, noko å dele ut likevel. Dermed ba Borten Moe Forskningsrådet om å oppdrive midla frå ein annan stad i budsjettet.

Mange vil finne tilnærminga til Borten Moe trugande. Det er òg noko forfriskande ved blikket. Han nektar å ta sjølvforståinga til mange av aktørane i sektoren for gitt og framstår nærast medviten naiv eller utanforståande i møtet med den. Svein Stølen, rektor ved Universitetet i Oslo, slutta seg ikkje på strak arm til målet om åtte prosent mellombels tilsette. Han viste mellom anna til den harde internasjonale konkurransen universiteta opererer i og meinte talet burde ligge noko høgare. Borten Moe, derimot, tek utgangspunkt i det nasjonale, og meinte det høge nivået på mellombels tilsettingar i stor grad er eit spørsmål om kultur og leiing.

Korleis vil han nå målet? Han tenkjer å nytte seg av fyrste sjanse, som er å ta opp temaet i tildelingsbrev til institusjonane før jol. – Dersom det ikkje lykkast, kjem det til å kome kjøpare innstrammingar i forskrift og regelverk i neste omgang.

Ein kan spørje seg kvifor Borten Moe legg hovudet på blokka på denne måten, men at det kjem drahjelp frå toppen, styrkar vona for dei mange som lever med ei uviss jobbframtid. Og éin ting er visst, som Guro Elisabeth Lind, leiaren i Forskerforbundet, smatt inn med på seminaret: Målformuleringa til Borten Moe, den har vi no optak av.

«Han nektar å ta sjølvforståinga til mange av aktørane i sektoren for gitt og framstår nærast medviten naiv eller utanforståande i møtet med den.»

Kjetil A. Brottveit
redaktør

14 Sensurert

Hvorfor kan ulike vurderinger av samme eksamensbesvarelse avvike såpass mye? Erfarne sensorer gir råd om arbeidet med eksamensbunken.

24 Menneske og maskin

– Det er blitt hauset opp at vi skal kunne kjøpe oss ut av velferdsutfordringene med teknologi, sier robotforsker Robin T. Bye.

28 Klima for forebygging

Er vi forberedt på økt fare for skred og flom? – Klimatilpasning er notorisk vanskelig å måle, sier forsker Torbjørn Selseng bak prosjektet Norsk klimamonitor.

4 – Fagspråket er spydspissen

– 90 prosent av studentene ved norske høyere utdanningsinstitusjoner går ut i norsk arbeidsliv, og da må de kunne språket sitt, sier språkdirektør Åse Wetås.

6 Politikkenes gjenkomst

Forsknings- og høyere utdanningsminister Ola Borten Moe (Sp) mener viktige avgjørelser har blitt avpolitisert de siste årene.

7 Unormalen

Normalarbeidsdagen er ikke det normale for forskere bekrefter ny undersøkelse. – Utenlandske forskere jobber mer enn norske, sier Kaja Kathrine Wendt, seniorrådgiver ved Nifu.

8 Rektorens metoo-erfaring

– Vi har nulltoleranse for maktmisbruk, diskriminering og seksuell trakassering, sier Oslomet-rector Nina Waaler. Hun forteller om egen erfaring med å ha blitt trakassert.

10 Strid om distriktsutdanning

Danmark: 5000 studieplasser skal flyttes fra storbyene til distriktene. Universitetene truer med å legge ned studieplassene i stedet.

FASTE SIDER

- 12 Innland
- 22 Utland
- 31 Aldri anna enn språk
- 32 20 nøtter
- 33 Ti kjappe
- 34 Bøker
- 38 Kronikk
- 39 Gjestesribenten
- 40 Tilbakeblikk
- 42 Debatt
- 45 Informasjon fra Forskerforbundet

Forskerforum

Nr. 10/2021 – 53. årgang

Fagblad om forskning og høyere utdanning. Forskerforum blir redigert etter redaktørplakaten og er medlem i Fagpressen.

UTGIVER: Forskerforbundet, Postboks 1025 Sentrum, 0104 Oslo. Telefon: 21 02 34 00

ANSVARLIG REDAKTØR: Kjetil A. Brottveit, kjetil.brottveit@forskerforum.no

REDAKSJONSSEKRETÆR: Julia Loge, julia.loge@forskerforum.no,

JOURNALISTER: Jørgen Svarstad, jorgen.svarstad@forskerforum.no,

Lina Christensen, lina.christensen@forskerforum.no

KONTAKT REDAKSJONEN: redaksjonen@forskerforum.no

ANNONSER: Salgsfabrikken v/Ann-Kristin Valby (Kikki)

E-post: annonser@forskerforum.no. Mobil: 901 19 121

Design: Concorde Design. Trykk: Ålgård Offset.

ISSN 0800-1715. Opplag: 22 314

ÅSE WETÅS

Direktør i Språkrådet

AKTUELL MED: Debatten om norsk språk i akademia. Ny språkløp trer i kraft fra januar.

IKKE BARE ET KJØKKENBORDSPRÅK

Direktøren i Språkrådet mener universiteter og høyskoler må være et forbilde i utviklingen av norsk fagspråk. Hun har en tommelfingerregel: Norsk når du kan, engelsk når du må.

– Norsk må ikke bli et kjøkkenbordspråk, som bare brukes til å kommunisere om tradisjoner, julekos og slektsgranskning. Universitet og høyskoler må være lokomotivet i utviklingen av norsk fagspråk, sier direktør i Språkrådet, Åse Wetås.

Hun mener at universiteter og høyskoler har mye av ansvaret for den høye statusen engelsk har fått i samfunnet. Men det er også kunnskapssektoren som må sikre at det utvikles norsk fagterminologi i alt fra fiskeri til astrofysikk og kjønnsforskning, mener hun.

– **Debatten om norsk språk i akademia har blusset opp etter at forsknings- og høyere utdanningsminister Ola Borten Moe (Sp) advarte mot å ende i en situasjon der norsk blir et «særfenomen» i høyere utdanning. Samtidig har statssekretær Oddmund Løkensgard Hoel sagt at vi må unngå et domenetap til engelsk. Er vi virkelig der?**

– På noen områder kan det hende vi begynner å nærme oss. Det er nokså ukontroversielt at en del forskning skal foregå på engelsk, men ikke alt, og kanskje noe mindre enn i dag. Når engelsk er så totalt dominerende for formidling av forskningsresultater mellom fagfeller som i dag, så risler dette utover de andre oppgavene institusjonene har: Pensum- og forelesningsspråket blir i stor grad på engelsk. Mye av det administrative flyttes også over på engelsk etter hvert som staben blir internasjonal. Det kan gjøre at det oppstår hull i det norske fagspråket og ordforrådet.

– **Hvorfor mener dere det er så viktig å sikre det norske fagspråket?**

– I samfunnet har vi et slags fagspråklig kretsløp, og utgangspunktet for dette er arbeidet som foregår på universitetene og høyskolene: Studenter trenger fagspråket for at de skal lære faget sitt på norsk. Vi vet at 90 prosent av studentene ved norske høyere utdanningsinstitusjoner går ut i norsk arbeidsliv, og da må de kunne språket sitt. Fagspråket er også viktig for å kunne bære informasjonen av alle relevante forskningsresultater ut til samfunnet, for å være med og sikre et opplyst offentlig ordskifte. Det skal risle ned til lærebøker til bruk i grunnskolen og videregående opplæring, og utover arbeidslivet og næringslivet, slik at de også får tilgang til fagspråket. Fagspråket er spydspissen for språkutvikling!

– **Regjeringen har sagt at de vil prioritere at norsk språk blir løftet fram i høyere utdanning og forskning, men at de må komme tilbake til de konkrete tiltakene. Har Språkrådet noen forslag til tiltak?**

– Ja, Språkrådet bistår gjerne med konkrete forslag. Vi har for lengst utviklet en metodikk for bruk av godt parallelt språk, altså både engelsk og norsk, men rett språk til rett tid, som vi tilbyr universiteter og høyskoler. Vi har også pekt på at så lenge det ikke finnes noen insentivordning knyttet til den tredje hovedoppgaven til universiteter og høyskoler, altså formidling, så er det vanskelig for ansatte

å prioritere dette. Det finnes selvsagt hederlige unntak, men det er klart at når universiteter og høyskoler har tre store oppgaver og det bare er knyttet insentiver til to av dem, så gir det en slags beskjed.

– **Mener du at formidling bør meriteres?**

– Ja, det hadde vært en god idé. Men det er sektoren som vet best hva som vil fungere. I så fall må det være en ordning som ivaretar funksjonen, altså at man skal kunne sette av tid til å skrive fagbøker på norsk og til å utvikle norsk fagspråk og terminologi.

– **Hvordan skal man klare å styrke bruken av norsk i høyere utdanning og forskning, når forskningen er så internasjonal?**

– Det er ikke akkurat noe vanskelig å formidle på engelsk på et høyt nivå per i dag. Hvis vi ser på publiseringskanalene på nivå to, så er det kun fem av over 1220 tidsskrifter som aksepterer bidrag på et skandinavisk språk. Først og fremst må vi jobbe enda hardere for å finne måter å tilby studenter et godt norsk fagspråk på, og å formidle forskningen tilbake til det norske samfunnet. Vi må selvsagt sikre at det finnes kanaler for å publisere forskning som gjelder lokale norske eller skandinaviske empirier.

– **Hvis en forsker vil nå ut til et internasjonalt publikum, må man skrive på engelsk. Hvordan skal en forsker som er banebrytende innen sitt felt, kunne møte økte krav om norsk?**

– Det er ikke bare ett publikum for arbeidet til en forsker, det er to eller kanskje tre. Ett publikum er internasjonale forskningsfeller som man skal dele forskningsresultatene sine med i vitenskapelig publisering. Et annet er studenter på lavere og høyere grad. De studentene skal ha god kjennskap til fagspråket på sitt felt, både på norsk og engelsk. Det tredje er den norske offentligheten. Hvis en forsker tenker at «de eneste jeg vil være med i mitt faglige virke, er forskerkolleger i Canada, Argentina og Thailand», så er det noen sider av arbeidet som ikke blir prioritert.

– **Rektorer advarer ofte mot for mye styring og rapportering. Må de tåle å bli styrt for å sikre norsk fagspråk også?**

– Det er en arbeidsoppgave som er såpass styrt at det er nedfelt i lovverket. Et tydeligere redskap for styring finnes ikke. Det er litt merkelig hvis det at det står i særlovgivningen for universiteter og høyskoler, ikke er et tydelig nok styringssignal. Det er i tilfellet et tankekors. Dette handler ikke om å frata autonomi i forskning, for all del!

– **Kan det tenkes at utdanningsinstitusjonene er best egnet til å håndtere dette selv?**

– Sann det ser ut i praksis på bakken, så trengs det åpenbart noe innsats her. Studentene og det norske samfunnet får for lite norsk fagspråk. Jeg mener det må gjøres noe. Jeg tror at universiteter og høyskoler har en dyp egeninteresse av å gjøre denne

jobben skikkelig. Det er ekstremt viktig at forskningsresultatene som forskere bringer fram, faktisk blir anvendt og når fram i støyen av alternative fakta og falske nyheter. For institusjonenes prestisje og status er det også viktig at samfunnet får tilbake den supergode, kvalitetssikrede forskningen som skjer.

– **Norsk forskningssektor rekrutterer mange forskere fra utlandet. Bør det stilles større krav til at de skal lære seg norsk?**

– Det er ofte et krav eller en forventning om at faste, vitenskapelig ansatte skal lære seg brukbar norsk de første årene, men vi ser at det sjelden blir fulgt opp. Jeg synes det er helt rimelig at det stilles krav ved faste ansettelser, på samme måte som det er tydelige krav til språkkompetanse ved ansettelser i helsesektoren. Det er en god tommelfingerregel: Norsk når du kan, og engelsk når du må. Det burde ikke være urimelig at høyt utdannede spesialister både fikk tilbud – og ved fast ansettelse krav – om norskopplæring. De fleste førsteamanuenser og professor går ikke hjem fra det norske samfunnet kl. 17. De skal kanskje på foreldremøter, delta i foreningslivet, følge ungene til skoletannlegen, og etter hvert får de også stemmerett ved kommunevalg og bør få mulighet til å delta i lokaldemokratiet. Arbeidsplassen

er en viktig arena for å lære seg norsk, noe de trenger for å delta i det norske samfunnslivet også etter arbeidstid.

– **Vi må også snakke om språkloven som trer i kraft fra januar. Hva blir annerledes for universiteter og høyskoler?**

– Universitets- og høyskolesektoren må i enda sterkere grad tenke på hvordan de hver dag skal bidra til at norsk skal være hovedspråket. Særlig skal de ta et ansvar for nynorsk, som er det minste av de to språkene. Der har de en kjempejobb å gjøre. Det er store mangler i utviklingen av fagspråk på bokmål, men det er nærmest helt fraværende på nynorsk.

– **Hvordan kan en lov uten sanksjoner hjelpe mot slike tunge trender, som vi akkurat har snakket om?**

– Jeg legger til grunn at alle som jobber i offentlig sektor, skjønner at når de er omfattet av en lov som peker på å styrke norske språk, så er forutsetningen at den skal etterleves. Det burde ikke vært nødvendig at staten skal sanksjonere mot seg selv. Universiteter og høyskoler har kjempehøy status i samfunnet. De burde være blant de aller største forbildene.

◆ TEKST OG FOTO: LINA CHRISTENSEN

■ – Vi ser at det norske fagspråket er i ferd med å bli litt hullete på noen fagfelt, og det bekymrer oss, sier språkdirektør Åse Wetås.

– UNIVERSITETENE ER EN DEL AV STATEN

– Det er veldig få universiteter og høyskoler som eksisterer i Norge som resultat av noe annet enn politiske vedtak, sier statsråd Ola Borten Moe.

POLITIKK – Det har vært en trend i mange år, spesielt under de fire siste årene med Erna Solberg, at viktige avgjørelser har blitt avpolitisert, sier forsknings- og høyere utdanningsminister, Ola Borten Moe (Sp).

Han mener at det politiske ansvaret og beslutningsmyndigheten har blitt skjøvet fra regjeringen og Stortinget og inn i direktorater og foretaksstyrer. Det liker ikke Senterpartiet. Med en av partiets tyngste politikere som minister for universitetssektoren forberedes nå en utredning av om det skal lovfestes at det er Stortinget og ikke institusjonene selv som skal avgjøre nedleggelse av studiesteder og avvikling av profesjonsfag.

Forslaget har fått flere rektorer til å advare mot politisering av sektoren og for å undergrave legitimiteten til universitetsstyrene. Borten Moe er ikke enig i den forståelsen.

– Jeg har en slags følelse av at man blander dette med akademisk frihet. Det er ikke min jobb å legge meg borti i det hele tatt. Jeg skal ikke mene noe om innholdet i undervisning og forskning. Men det som er min jobb å mene noe om, er at vi skal ha gode tilbud over hele landet. For å spore historien motsatt vei: Det er veldig få universiteter og høyskoler som eksisterer i Norge som resultat av noe annet enn politiske vedtak.

– Hva med universitetenes selvstyre? Hvis Stortinget skal bestemme, vil ikke dette gå på bekostning av institusjonenes autonomi?

– Et universitet er ikke et eget land eller en egen stat. De er en del av staten, sier Borten Moe.

IKKE OVERRASKET OVER VALGET

Forskerforum møter Borten Moe en travel dag i Kunnskapsdepartementet. Han kommer rett fra Gardermoen. Med seg har han en student,

Ola Borten Moe

- ◉ født 6.6.76 i Trondheim
- ◉ Senterpartiets 1. nestleder siden 2011. Olje- og energiminister 2011–2013
- ◉ utdannet agronom og har dessuten mellomfag i statsvitenskap og historie ved NTNU
- ◉ yrkeserfaring: bonde og plattformdirektør, en av grunnleggerne av oljeselskapet OKEA
- ◉ barnebarn av tidligere statsminister Per Borten (Sp)

Kilde: NTB

■ På veggen bak Ola Borten Moe skimtes hans forgjengere i departementet.

som skal følge ham gjennom dagen. På slep er også NRK, som filmer seansen. På sidelinjen står kommunikasjonsrådgiveren, som passer på at den tilmålte tiden overholdes.

Selv hevder han at han ikke ble overrasket over at valget falt på ham da Senterpartiet plukket sine ministerkandidater.

– Jeg er veldig glad for at det ble denne posen. Det er ett av de aller viktigste feltene i Norge.

VIL DYRKE HELE LANDET

Gjenreisning av høyere utdanning på Nesna var en viktig sak for Senterpartiet i valgkampen, og utdanning i distriktene får stor plass i regjeringserklæringen. Regjeringen skal lansere en reform for desentralisert utdanning over hele landet, stille tydeligere krav til universiteter og høyskoler om regionalt nærvær og utrede om nedleggelse av studiesteder skal innom Stortinget.

– Jeg tror det er relevant å bruke analogien om idrett: De idrettene vi gjør det best i internasjonalt, lykkes vi med fordi vi klarer å ha stor bredde der. Det er ikke fordi vi har ett skianlegg i Norge at vi vinner alt av medaljer internasjonalt, sier Borten Moe til Forskerforum.

– Noen er redde for at stor satsing på distriktene kan gå utover etablerte fagmiljøer?

– Jeg er ikke enig. Skal du få fram de beste talentene, så er du nødt til å dyrke hele landet.

Han reagerer imidlertid når Forskerforums journalist bruker frasen «utdanningstilbud på hvert nes», en mye brukt setning blant hans

politiske motstandere under valgkampen.

– Vi har ikke sagt at vi skal ha høyere utdanning på hvert nes. Vi har sagt at det skal være til stede i hele landet. Det vil jeg kalle en voldsom forenkling og parodi på det som er ambisjonsnivået.

MINDRE KONTROLL OG MER NORSK

Ett av regjeringens store satsingsområder er å innføre en tillitsreform i offentlig sektor. For universiteter og høyskoler går dette blant annet ut på å «overføre myndighet til institusjonene og tilbakeføre oppgaver til departementet».

– Det er fordi vi tror på mer faglig frihet og vide rammer, for forskere, lærere og for så vidt også elever, der mindre tid, energi og ressurser går til kontroll og rapportering, og mer går til jobben de faktisk skal gjøre.

– Krav om større regionalt nærvær og mulig lovfesting av at nedleggelse av studiesteder skal behandles i Stortinget. I tillegg har du vært opptatt av mer norsk språk i forskning og undervisning. Hvordan henger en tillitsreform sammen med dette?

– Det er allerede lov hjemlet at man har et særskilt ansvar for å ta vare på norsk språk. Og uavhengig av hva man mener om institusjonell autonomi, så vil jeg anta at Forskerforum er enig i at norsk lov bør ligge til grunn for den virksomheten som skal drives, sier Borten Moe.

✎ AV LINA CHRISTENSEN
OG JØRGEN SVARSTAD

UTENLANDSKE FORSKERE JOBBER MEST

Utenlandske forskere jobber mer enn de norske, viser tidsbruksundersøkelsen for 2020. I tillegg bruker de mer tid på formidling enn sine norskfødte forskerkolleger.

ARBEIDSLIV – Jeg kan trygt si at jeg veldig ofte jobber mer enn 40 timer i uka, sier Elisabet Garcia Gonzalez, stipendiat ved Universitet i Oslo (UiO).

Garcia Gonzalez, som er spansk, startet på doktorgraden i lingvistikk høsten 2019. Hun forteller at hun rett som det er kan bli sittende igjen på kontoret utover kvelden. Men egentlig er det ikke så lett å beregne antall timer:

– Selv om man ikke er offisielt på jobb, så går man ofte rundt og planlegger eller tenker på ting man skulle ha gjort. Det er en slags gråsone.

I november kom forskningsinstituttet Nifus tidsbruksundersøkelse for 2021, der de har samlet data på hvor mye tid forskere i ulike stillingskategorier bruker på forskning og utvikling (FoU) og andre arbeidsoppgaver. For første gang har de sett på forskjeller i tidsbruk mellom norske statsborgere og ikke-norske statsborgere.

MER ENN EN NORMAL ARBEIDSUKE

Og det er forskere som Garcia Gonzalez som bruker mest tid på jobben:

– Utenlandske forskere jobber mer enn norske, sier Kaja Kathrine Wendt, seniorrådgiver ved Nifu.

Ikke-norske stipendiater jobber i snitt to timer mer i uka enn norske stipendiater. Det er særlig de utenlandske mennene som trekker snittet opp: De jobber i snitt over 45 timer i uka. Blant postdoktorer er det mer jevnt.

– Stipendiater jobber mindre enn de andre kategoriene, men likevel sju–åtte timer mer enn en normal arbeidsuke, sier Wendt.

OVERRASKENDE FUNN

Den største forskjellen finnes riktignok på profesornivå.

– De som jobber aller mest, er kvinnelige utenlandske professorer. De jobber mer enn 50 timer i uka, sier seniorrådgiver ved Oslomet, Hebe Gunnes, som sammen med Wendt har jobbet med undersøkelsen.

Men det er særlig ett funn som overrasker Nifu-forskerne:

– Det har jeg klødd litt i fingrene med å komme ut med, starter Kaja Wendt, og fortsetter:

– Det har blitt diskutert om andelen utenlandske forskere er for høy, og at de ikke bidrar så mye til samfunnsdebatten. Men tallene de oppgir, viser helt klart at de bidrar mer til formidling enn norske forskere over hele linja, og særlig de som er i rekrutteringsstillinger, sier Wendt.

RUTINE PÅ Å LESE AVISEN

Det kan Elisabet Garcia Gonzalez fortelle mer om. Hun forsker på flerspråklighet og kogni-

FOTO: ERIK NORRUD

sjon hos barn, et tema hun synes er viktig å gjøre tilgjengelig for allmenheten.

– I løpet av mine to år som stipendiat har jeg vært med på å organisere eller deltatt i minst fem arrangementer, pluss at jeg har opptradd i flere radio- og avisintervjuer.

Som representant for de midlertidig vitenskapelig ansatte i UiOs universitetsstyre bruker hun også en del tid på å sette seg inn i det som skjer på universitetet, for eksempel diskusjoner rundt den nye klimastrategien, eller hvorvidt stipendiater og postdoktorer bør få forlenget stillingen som følge av pandemien.

Dermed legger hun inn en ekstra innsats i å følge med på hva som skjer i samfunnsdebatten.

– Det har blitt rutine å lese aviser, delta i diskusjoner og være med på arrangementer, slik at jeg kan plukke opp temaer som jeg bør ta opp i styret, sier Garcia Gonzales.

KAN SKYLDLES KORONA

Men de utenlandske forskerne er ikke alene om å jobbe langt mer enn en normal arbeidsuke:

– Forskere jobber mye mer enn en normal arbeidsuke, og slik har det vært lenge, sier Kaja Wendt.

– Alle stillingskategorier jobber mer enn 37,5 timer i uka, legger kollega Hebe Gunnes til.

Forrige undersøkelse kom i 2016. Da viste dataene at forskere jobbet litt mindre enn i 2010. Men nå har dette gått litt opp igjen.

– Det kan kanskje skyldes korona, sier Wendt,

og sikter til at tidligere undersøkelser har vist at merarbeidet har økt under pandemien.

MER FORMIDLING

Undersøkelsen viser også at tiden til FoU gikk ned for alle i 2020–2021. I stedet har arbeidstiden gått med til undervisning og formidling.

– I kommentarfeltet ser vi at mange oppgir at mye tid har gått til å tilrettelegge for digital undervisning, sier Wendt.

– Er det noen funn som skiller seg fra tidligere år?

– Ja, tiden brukt på formidling har økt. For FoU-tunge stillinger, som postdoktorer og stipendiater, har det vært størst nedgang i tid til FoU, sier Wendt.

✦ AV LINA CHRISTENSEN

Tidsbruksundersøkelsen

- ◉ undersøker hvor mye tid vitenskapelig ansatte bruker på FoU, undervisning, faglig veiledning, administrasjon, formidling og andre oppgaver
- ◉ gjennomføres hvert femte år
- ◉ I år står Nifu, i samarbeid med Nokut, bak undersøkelsen.
- ◉ Undersøkelsen er sendt til 28 800 vitenskapelig ansatte. 31 prosent av den totale forskerpopulasjonen har svart.

– Trakassering har pågått

METOO Da hun kom til veiledning, hadde han hadde dekket på for lunsj til to. I sofaen.

– Var ikke det litt rart?

Nina Waaler var relativt fersk stipendiat og hadde møtt veilederen noen ganger på kontoret hans. Så inviterte han henne til veiledning hjemme hos seg. Hun forteller at hun stusset, men dro likevel og la merke til oppdekkingen straks hun kom.

– Etter en stund opplevde jeg oppførselen hans som ubehagelig. Jeg ble engstelig, «hva gjør jeg nå», tenkte jeg. Jeg følte meg nesten litt fanget, forteller Waaler til Forskerforum.

Waaler satt med mange spørsmål: Hadde hun vært naiv? Hadde hun gjort noe feil? I så fall hva? Burde hun skjønt det før? Hvordan skulle hun komme seg ut av det? Kom veilederen til å straffe henne? Var stipendiatperioden truet? Hele karrieren ødelagt?

– MELD FRA!

Karrieren var ikke ødelagt. Nesten 30 år har gått, og i dag er Waaler fungerende rektor ved Oslomet. Når hun forteller om dette, gjør hun det som toppler. Og kanskje som et forbilde for noen. Hun håper studenter og stipendiater i dag ikke venter i 30 år hvis de blir utsatt for noe lignende, men at de vet hvor de kan henvende seg, og at de gjør det.

– Ta det opp. Synliggjør det. Meld det. Jeg vet at det kan være tøft å stå i sånne prosesser, men det er viktig.

Det er fire år siden New York Times publiserte den første saken om Harvey Weinstein, og metoo ble en global bevegelse mot seksuell trakassering i 2017 og 2018. Waaler sier at det kjentes godt, selv om hun også gjenerindret sin egen historie.

– Endelig kom det et fokus i samfunnet på dette. Såne hendelser – trakassering – har pågått i mange år. Nå endelig tok man det på alvor, sier hun.

Men det er først nå hun deler sin historie, etter en forespørsel fra Komitéen for kjønnsbalanse og mangfold i forskning (Kif-komiteen) om å snakke om seksuell trakassering på en konferanse.

NULLTOLERANSE NÅ

– Vi har nulltoleranse for maktmisbruk, diskriminering og seksuell trakassering, sier Waaler.

Hun endrer merkbart tone når hun skifter fra det personlige til det strukturelle. Nå er det lederen for et av de største universitetene i Norge som snakker. Men hun vet også hvordan det er å være den som er utsatt for trakassering.

– Når jeg som leder har vært borti såne situ-

■ Nina Waaler forteller fordi hun ønsker åpenhet og for å vise hvor lenge seksuell trakassering har vært et problem i akademien.

FOTO: JULIA LOGE

asjoner, så har jeg kjent en forståelse, selv om dette er veldig individuelt.

I 2019 var hun prorektor, og Oslomet fikk på plass egne retningslinjer om trakassering. Nå er nulltoleransen tema i lederopplæringen, introduksjonen for nyansatte og opplæring av tillitsvalgte og ansatte som jobber med perso-

nalsaker. Seksuell trakassering er også et tema i medarbeiderundersøkelsene, og varslingsrutinene er oppdatert.

ØNSKER NY UNDERSØKELSE

I 2019 ble det laget en nasjonal undersøkelse om seksuell trakassering i universitets- og

– Vi er superhierarkiske, nesten føydale. Det er det viktig at vi anerkjenner.

RAGNHILD HENNUM

i mange år

Rektor Nina Waaler forteller sin historie om seksuell trakassering og håper dagens stipendiater reagerer annerledes enn hun gjorde.

høyskolesektoren. Ikke uventet avdekket den at unge er mer utsatt enn eldre, og at kvinner er mer utsatt enn menn. Undersøkelsen avdekket også 18 tilfeller av seksuelle overgrep, der noen faller under lovens definisjon av voldtekt, ifølge Ragnhild Hennum, dekan ved Det juridiske fakultet ved Universitetet i Oslo og varamedlem i Kif-komiteen.

Nå ønsker både Hennum og Waaler at undersøkelsen gjentas, for å se om tiltakene har ført til endring. Waaler lurer også på om koronadigitaliseringen har ført til endringer i hvordan trakassering skjer.

Selv om metoo-bevegelsen har rast fra seg, kommer det fortsatt nye saker til overflaten.

I Danmark har forskere samlet 800 fortel-

– Det er ikke farlig å bruke det formelle varslingssystemet, det er det viktig å si, sa Ragnhild Hennum på Kif-komiteens konferanse.
Foto: UiO

linger fra personer som har opplevd seksuell trakassering i sitt forskervirke, og i november ga de ut en håndbok for universitetsledere i å håndtere seksuell trakassering.

I en kronikk (se side 38-39) viser Heidi Østbø Haugen og May-Len Skilbrei hvordan seksuell trakassering fortsatt bobler til overflaten i for

eksempel Kina og Storbritannia. «Det er noe med strukturene i akademia som muliggjør maktmisbruk, inkludert seksuell trakassering, og som står i veien for å anerkjenne og håndtere det», skriver de to professorene fra Universitetet i Oslo.

MAKTSTRUKTUR

– Vi liker å tenke at vi er like når det kommer til makt, det er bare ljug. Vi er veldig ulike, vi er superhierarkiske, nesten føydale i strukturen, det er det viktig at vi anerkjenner, sa Ragnhild Hennum på Kif-seminaret der Waaler også talte.

Hun mener er det flere sider ved akademia som gjør sektoren utsatt for seksuell trakassering. Det handler om maktstrukturer og arrangementer som inkluderer både alkohol, studenter og ansatte. Selv om forskergrupper gjør arbeidet mindre ensomt enn da Waaler var stipendiat, er det fortsatt mange som står alene med arbeidet sitt, eller som er ekstra utsatt på feltarbeid med kummerlige boforhold i ukesvis, eller på annet vis jobber i private situasjoner. Men så private situasjoner som Waaler opplevde, har blitt sjeldnere.

– Vi har heldigvis fått vekk det verste av veiledning med tente lys, kommenterte Hennum.

Hun er også opptatt av at seksuell trakassering må få konsekvenser for dem som utfører det, men at oppsigelse ikke er den eneste veien. Skriftlig advarsel og omplassering er noen muligheter, det går til og med an å gi noen nedrykk til en lavere stilling enn de har.

– Det vil si at jeg da ikke lenger blir professor, jeg blir sisteamanuensis eller noe, sa Hennum til latter fra salen.

MELDTE IKKE

Waaler kom seg etter hvert vekk fra veilederen, og hjem til en støttende ektefelle.

– Det var noen kvinnelige kolleger som ønsket at jeg skulle gå videre med dette. Men jeg lot det ligge, for jeg visste ikke hva det ville innebære, sier hun.

I stedet meldte hun fra til veilederen at hun ikke ønsket å fortsette hos ham, og begrunnelsen reflekterte ikke realitetene: Hun sa at han ikke var faglig sterk nok til å gi henne det hun forventet i arbeidet med doktorgraden.

Waaler understreker at hun ikke klandrer dem som ikke melder fra, de som ikke orker å gå inn i det, eller stipendiater som føler seg for presset på tid.

– Men hovedbudskapet mitt vil være: Si ifra!

➡ AV JULIA LOGE

5000 studieplasser i fare

Danske politikere ville ha mer høyere utdanning utenfor storbyene. Universitetene velger å kutte heller enn å flytte.

DANMARK I Foulum, et dansk tettsted med rundt hundre hus og et busstopp, midt i Jylland, troppet den danske statsministeren opp før sommeren sammen med utdannings- og forskningsministeren. Der skulle hun legge fram en strategi som har fått ordførere i danske provinsbyer til å rope av glede og rektorene ved de største universitetene til å riste på hodet i misnøye og vantrø.

ØNSKER DESENTRALISERING

Alle partiene i det danske Folketinget, unntatt ett, har bestemt at det skal bli flere utdannings-tilbud i distriktene. Regjeringen bidrar med 1000 studieplasser. Men universitetene i Århus, Odense, Ålborg og København må også bidra og flytte ti prosent av studieplassene ut i distriktene. Til sammen rammes 5228 studieplasser ved åtte universiteter, viser en oversikt i danske Forskerforum. Alternativet til å flytte er å kutte.

– Det er dømt til å gå galt. Mange steder blir det et blodbad, for mange studieprogrammer kan man ikke bare flytte ut. Ergo er det bare en massiv nedskjæring, sa lederen for fagforeningen Dansk Magisterforening, Camilla Gregersen, da Videnskabernes Selskab diskuterte utflyttingen, ifølge nettstedet Science Report.

LEGGER NED STUDIER

Rektorene ved de åtte universitetene reagerer på at de ikke har blitt tilstrekkelig rådført. Og innen nyttår må universitetene fortelle hva de vil gjøre. Københavns Universitet har foreslått endringer for 1600 plasser. 200 studieplasser i medisin flyttes til Køge, men det er ikke tilstrekkelig.

«Med en så stor reduksjon kommer Københavns Universitet nok ikke utenom å legge ned studieprogrammer. Utflytting er i de fleste tilfeller ikke en reell mulighet», skriver KUs rektor Henrik C. Wegener på Twitter.

KU varsler at 40 prosent av plassene blir tatt fra humanistiske fag, som derfor vil miste én av fire studieplasser.

HUMANIORA ER UTSATT

Handelshøyskolen CBS har ingen planer om desentralisering. De velger heller å legge ned 628 studieplasser. Og heller enn å finne fram osthøvelen vil høyskolen legge ned seks hele studieprogrammer, blant annet masterprogrammer som har kombinert økonomi og filosofi, og utdanninger innen kommunikasjon og innovasjon. Det vil si at også CBS kutter i humaniorafagene.

CBS vil prøve å unngå oppsigelser, men KU er åpne om at når opptaket kuttes så mye som

KILDE: UDDANNELSES- OG FORSKNINGSMINISTERIET

FOTO: BJARKE MACCARTHY / CBS

Norwegian: Not just for small talk

● Åse Wetås (pictured), director of the Language Council, recently gave an interview to Forskerforum about language in academia. Here are some highlights:

‘Universities and colleges must be the driving force in the development of a Norwegian academic language. It is the knowledge sector that must ensure that Norwegian professional terminology is developed in everything from fisheries to astrophysics and gender research.’

‘That language is also important in order to be able to take all relevant research

results out to society, to join in and safeguard informed public debate. It trickles down to textbooks for use in primary and secondary education, and into working life and business, so that they also have access to the academic language. Academic language is the spearhead of language development!’

‘There must be a system that safeguards this function – one should be able to set aside time to write textbooks in Norwegian and to develop Norwegian academic language and terminology.’

PHOTO: JOHNNY VAET NORDSKOG

Foreign researchers work the most

● In November, Nifu (Studies in Innovation, Research and Education) published its 2021 time-use survey. They collected data on how much time researchers spend on research and development (R&D) and other work tasks. For the first time, they looked at differences in time use between Norwegian and non-Norwegian citizens.

‘Foreign researchers work more than Norwegians,’ says Kaja Kathrine Wendt at Nifu. Non-Norwegian research fellows work two hours more a week than Norwegian research fellows – especially

men: They work over 45 hours a week, on average.

The biggest difference is among professors. ‘Those who work the most are female foreign professors: more than 50 hours a week,’ says Hebe Gunnes, who also worked on the survey.

One finding surprises them: ‘There has been discussion over whether the proportion of foreign researchers is too high and whether they contribute enough to public debate. But the figures clearly show that they disseminate more than Norwegian researchers across the board,’ says Wendt.

Metoo:

Sexual harassment in academia

● There are calls to repeat a 2019 survey on sexual harassment at universities and colleges, which uncovered 18 cases of rape, to see if new measures have led to change and whether digitalisation during the pandemic has led to changes in how harassment occurs.

At a Kif (Committee for Gender Balance and Diversity in Research) conference, Ragnhild Hennum, deacon of the Faculty of Law at the University of Oslo, said, ‘We like to think that we are equal when it comes to power, but it’s just a lie. We’re very different, we’re super-hierarchical, almost feudal in structure, and it’s important that we recognise that.’

‘Universities are part of the state’

● Highlights from when new Minister of Research and Higher Education, Ola Borten Moe, spoke to us about plans for the sector:

‘It’s not my job to dictate the content of teaching and research. But we should have good programmes across the country.’

‘We believe in greater academic freedom and a broad framework, for researchers, teachers and also students, so less time, energy and resources are spent on checks and reports, and more on the task at hand.’

‘Safeguarding the Norwegian language is a legal duty. That should form the basis for the way things are run.’

de planlegger, så kan også de tilhørende fagmiljøene bli avviklet.

Ifølge CBS er årsaken til at de kutter nettopp disse fagene, hensynet til arbeidsmarkedets behov. Det gjelder også ved KU.

Grunnen til at humaniora er spesielt utsatt, er at de har den høyeste ledigheten blant nyutdannede. Det har vært en gjenganger i dansk politikk, som i 2014 vedtok en dimensjonering av utdanningene basert på yrkesmulighetene. Det har ført til at studieopptaket til humaniorafag allerede er redusert med 30 prosent siden 2013.

FRYKTER SPLITTET VETERINÆRMILJØ

Foulum var ikke helt tilfeldig valgt. Aarhus Universitet har en agronomutdannelse der. Og mer skal det bli, for Københavns Universitet, som har hatt Danmarks eneste veterinærutdannelse, må nå flytte 45 studieplasser fra København til Foulum, så følger regjeringen opp med 45 nye studieplasser.

«Det gir etter min beste overbevisning ingen mening», svarte Birgit Nørrung, som er leder for Institut for Veterinær- og Husdyrvidenskab på KU, ifølge Uniavisen.

Hun er ikke bekymret for å mangle søkere, eller for de 45 studieplassene, men Nørrung viser til at de andre nordiske landene også bare har én veterinærhøyskole. Det er vanskelig å skaffe kvalifiserte professorer allerede, og dermed kan man ifølge Nørrung risikere å få to utdanninger med lavere kvalitet. Foulum gir med sine 200 innbyggere heller ikke et stort nok grunnlag for å drive dyresykehus og gi studentene tilstrekkelig praktisk erfaring, mener hun.

Ifølge Uniavisen avviste tidligere utdannings- og forskningsminister Ane Halsboe-Jørgensen problemet, fordi Foulum allerede har et institutt for husdyrvitenskap, som viser at også små steder kan ha høyt faglig nivå.

♦ AV JULIA LOGE

Folketingets plan

60 prosent av studieplassene i de fire store velferdsfagene, det vil si lærer, barnehagelærer, sosionom og sykepleier, skal tilbys utenfor storbyene.

Folketinget har vedtatt:

- 10 nye velferdsstudier utenfor storbyene
- 5 nye tilbud i juss, tannlege, arkitekt, medisin og veterinær
- 15 andre desentraliserte tilbud

DATASYSTEM

FÅR IKKE LØNN

Et nytt datasystem har ført til at flere midlertidig ansatte ved Universitetet i Oslo (UiO) og Universitetet i Bergen ikke har fått lønn siden august. – Forhåpentligvis får jeg verdens største lønning nå i november, men jeg tror det ikke før jeg ser det, sier vitenskapelig assistent ved UiO Gunnar Helle til Universitas. Grunnen er innføringen av det nye økonomi- og lønssystemet til Direktoratet for forvaltning og økonomistyring (DFØ). Etter planen skal flere universiteter innføre systemet, men nå settes det på vent for å fikse feilen.

BUDSJETT

Kostnad for Nesna

■ Det er fortsatt uklart hva som vil skje med campus Nesna. Flere rektorer har vært bekymret for at en ny høyskole skal føre til at andre institusjoner får mindre penger. Nå har SV spurt Finansdepartementet hva det vil koste å gjenopprette høyskolen, med samme portefølje og bevilgningsnivå som studiet det hadde i 2015. Finansdepartementet har forhørt seg med Kunnskapsdepartementet, som sier at bevilgningen de fikk i 2015, ville tilsvart 152,6 millioner kroner i 2022.

FOTO: HANS PETER SØRENSEN / FOLKEKONJONEN FOR HØYERE UTDANNING PÅ HELGELAND

LØNN

Vil skrote lokale forhandlinger

■ I de lokale lønnsforhandlingene mellom Universitetet i Oslo (UiO) og Unio/LO/YS fikk 22 ansatte over 100 000 kroner, mens flertallet av medlemmene fikk ingenting. Natalia Zubillaga, leder i NTL ved UiO, vil skrote ordningen: – Lokale lønnsforhandlinger er på en måte oppskriften på å skape større forskjeller. Det er veldig få som får, så disse forhandlingene vil alltid bidra til å øke forskjeller. Blant medlemmene våre var det både noen som var fornøyde og noen som var misfornøyde og opplever ordningen som urettferdig, sier hun til Uniforum.

ARBEIDSLIV

Vil stramme inn på midlertidigheten

■ I dag er midlertidigheten ved statlige universiteter og høyskoler 14 prosent. Det vil forsknings- og høyere utdanningsminister Ola Borten Moe (Sp) gjøre noe med: – Jeg ser ingen grunn til at andelen midlertidighet skal være særlig høyere her enn i arbeidslivet ellers, der midlertidigheten er på cirka åtte prosent, sa statsråden da han talte på Forskerforbundets Forskningspolitiske seminar i november. Hvis det ikke fungerer med dialog, varsler han «kjipe innstramminger». – Mitt mål er at dette skal nås i løpet av de neste fire årene, sa han.

FOTO: MUNCHMUSEET

MUSEUM

Hvem blir ny Munch-direktør?

■ Munch-direktør Stein Olav Henriksen går av etter endt åremål i september 2022. Anders Bjørnsen, avdelingsdirektør i Sparebankstiftelsen DNB, som forvalter stiftelsens kunstsamling, har to favoritter til å overta: – Petter Snare ved Kunstmuseene i Bergen (KODE) er en opplagt kandidat. Han forvalter en av de største Munch-samlingene i verden. Og han er leder for Norges nest største museum, sier han til Aftenposten. I tillegg trekker han fram direktør ved Henie Onstad Kunstsenter Tone Hansen. – Hun gjør en ypperlig jobb.

ARBEIDSMILJØ

64 Varsler ved NTNU

■ Etter at NTNU etablerte «Si fra-kanalen» i august 2020, kom det i fjor inn 31 varsler. Til og med 20. september i år er det meldt inn 64 varsler, skriver Universitetsavisa, som har bedt om innsyn i sakene. 37 av sakene gjelder ansatte, mens 15 er varsler mot studenter. Ett varsel handler for eksempel om en stipendiat som ble utsatt for verbal seksuell trakassering, i tillegg til telefonkontakt på upassende tidspunkt. Et annet går ut på at en ansatt sprer hatefulle ytringer om homofile og transpersoner.

Får kritikk for budsjettering

■ Riksrevisjonen mener universiteter og høyskoler er for dårlige til å føre budsjett på oppdragsprosjekter. Det kan føre til at inntekter fra én aktivitet finansierer en annen aktivitet. Dermed risikerer virksomhetene å ha færre midler å løse sine øvrige oppgaver med. – Det kan føre til at man vinner oppdrag man ikke skulle ha vunnet, og det kan gi færre midler til andre viktige prosjekter som staten finansier direkte til universiteter og høyskoler, sa riksrevisor Per-Kristian Foss på en pressekonferanse i november.

FOTO: RIKSREVISJONEN

En samisk tromme som ble konfiskert etter trolldomsprosessene i 1692, har skapt bråk mellom Norges urbefolkning og Danmark.

FOTO: TERJE BENDIKSBY / NTB

MUSEUM

VIL GI TROMME TILBAKE TIL SAMENE

En sjelden tromme fra 1600-tallet har skapt strid mellom Danmark og det samiske folket i Norge. Trommen ble konfiskert i Sápmi under trolldomsprosessene i 1691 og sendt til København for oppbevaring på det danske nasjonalmuseet. Siden 1979 har den samiske trommen vært oppbevart på utlån til RiddoDuottarMuseat, en samisk museumsstiftelse i Karasjok. 1. desember i år går låneavtalen med det danske nasjonalmuseet ut. Nå har Danmarks nasjonalmuseum konkludert med at de vil gi trommen tilbake, melder NTB.

FORSKNING

Rekordmange doktorgrader

■ I første halvår 2021 ble det avlagt 898 doktorgrader ved norske læresteder. Det er 51 flere enn samme periode året før, eller en økning på seks prosent, ifølge tall fra forskningsinstituttet Nifu. De siste fire årene har det blitt satt nye årsrekorder i antall doktorgrader. De nye tallene tyder på at økningen fortsetter også i år. Våren 2021 disputerte like mange menn og kvinner. Blant de nye doktorene var 43 prosent utenlandske statsborgere, en andel som har vært stabil siden toppåret i 2018.

FOTO: SHARON PITTWAY/JUNSPASH

FORSKNINGSETIKK

Etikk-kritikk

■ Etter at forskningsetikk-loven ble innført i 2017, har universiteter og høyskoler fått et tydeligere ansvar for å håndtere forskningsetiske spørsmål. Men ifølge Riksrevisjonen er systemene for opplæring, håndtering og varsling ikke gode nok. – Den etiske standarden i forskningen skal være høy. Det er avgjørende for tilliten til og kvaliteten på forskningen. Det er kritikkverdig at de statlige universitetene og høyskolene ikke har gode nok systemer for å ivareta dette. Systemene må på plass, sier riksrevisor Per Kristian Foss i en pressemelding.

Skjønnsuttrykk

Mellom skjønn og støy skal
sensorer enes om karakterer.

AV JULIA LOGE

Ha-klikk. Det er lyden av rundt 80 kulepenner som nesten simultant klikkes i gang. Småpraten er over, det blir helt stille unntatt lyden av blafrende ark og en kremtende eksamensvakt. Studentene bøyer seg over oppgaver og rutete gjennomslagsark, og i løpet av de neste timene skal disse førsteårsstudentene i farmasi ved Oslomet vise fram hva de har lært.

– Hvor strenge er dere på to streker under svaret? spurte en student i den eksamensforberedende forelesningen fire dager tidligere.

Faglærer Elisabeth Henrohn betrygget studentene med at det viktigste er at sensor ser hva som er svaret. Da hadde de allerede fått høre at ekstern sensor er streng, mens Henrohn, som intern sensor, leter etter gullkorn «som en ivrig hønemor plukker i jorden». For selv i en regneeksamen, med to streker under svaret, fasit og minimalt med tekst, er det åpning for fortolkning og skjønnsvurderinger.

Fra A til F

I et eldre forsøk ved det som nå er Oslomet, satte et helt fagmiljø nye karakterer på gamle besvarelser, og på en oppgave som opprinnelig fikk toppkarakteren A, ville 32 prosent gitt dårligste ståkarakter, E, eller F, som betyr stryk. Fagmiljøet hadde seks seminarer over et helt år for å få større samsvar. På siste seminar fikk gruppen en oppgave som hadde vært vanskelig å bedømme, nettopp fordi den testet studentens faglige skjønn. Hadde ett års arbeid virket, var fagmiljøet mer samstemt? Vi kommer tilbake til funnene, først må vi innom nyere forskning.

I de fleste tilfeller kan sensorene være enige om at én oppgave er bedre enn en annen. Men hvor mye bedre? Er det en A og en C, eller en B og en D? Politioverbetjent Christine Sætre ved Politihøgskolen studerte sensorene etter at hun selv hadde vært sensor i flere år, og opplevd at de bedømte ulikt.

– Vi bruker kriterier og standarder ulikt. Det er ikke så rart; for å vurdere studentprestasjoner som kan løses på mange ulike måter, er det mye ulikt man kan vektlegge og verdsette. Kriterier og standarder er, tross alt, bare ord og formuleringer som er tolkbare og elastiske.

Sætre lot 29 ulike «senser» se opptak av

to muntlige eksamener. Den ene ble vurdert et sted mellom A og C/D, den andre fra C/D til F. Det én sensor la vekt på, ble overhodet ikke lagt vekt på av en annen, og noen ville stille strengere krav når temaet hadde vært oppe i undervisning.

Hun studerte også møtet der sensorene skulle bli enige om karakter. Der fikk hva som ble sagt, av hvem, på hvilken måte og i hvilken rekkefølge, også betydning for karakteren.

Disse funnene er relevante for mange, også utenfor Politihøgskolen, mener Sætre.

– Det er helt utopisk at vi skal vurdere likt, vi er individer med våre egne erfaringer og kjepphester, men vi må tilstrebe at det blir så likt som mulig.

For at studenter, undervisere og sensorer skal få en felles forståelse av hva som skal læres, og hva som er viktig i vurderingen, krever det en solid innsats og et samarbeid som må i gang lenge før eksamen står for tur, mener hun.

Råd mot klager

Samtidig som farmasistudentene svetter over gjennomslagsarkene og kalkulatorene sine,

– Det er gråsoner i de aller fleste typer kunnskap, da er det ikke så lett å «naile» hva som riktig eller galt.

STEFAN SCHAUBER

møtes eksamensrådet ved radiografutdanningen ved Oslomet. I dag er det en eksamen i anatomi og bildediagnostikk som er tema. Gruppen går gjennom spørsmål etter spørsmål. Et spørsmål begynner med «forklar», men burde det heller stått «beskriv»? Er flervalsoppgavene vanskelige nok? Er innstillingene i eksamensprogrammet Inspira riktige? Så kommer gruppen til et spørsmål hvor det er meningen at studentene skal kunne svare kort, men flere har erfart at de får lange svar. Studieleder Kari Gerhardsen Vikestad mistenker at spørsmålet er for åpent.

– Hva er det egentlig du spør om i spørsmål to? De skal skrive at det lille kretsløpet går til lungene, og det store går til kroppen. Men det er ikke det du spør om, nå kommer du til å få en historie som starter med Adam

og Eva. Vi må prøve å gjøre om det spørsmålet så de skjønner at det holder med to setninger.

For tre år siden tok Vikestad initiativ til dette rådet for at de emneansvarlige ikke skulle sitte alene med eksamensforberedelsene. Når flere leser grundig gjennom, reduseres feilkilden som oppstår fordi ulike personer tolker tekst ulikt. Mathilde Haraldsen Normann, som er ny

Når sensorene skulle enes om én felles karakter, var det ikke bare de faglige argumentene som hadde gjennomslag, oppdaget Christine Sætre
Foto: PHS

underviser i emnet, kan også hente inn erfaringer fra Vikestad, som har hatt sensur på det i flere år og vet hvor studentene går seg vil.

Rundt bordet filer de på formuleringen, hvordan skal studentene skjønne at svaret skal være kort, hvordan skal oppgaven bli spesifikk nok til at de skjønner spørsmålet, men ikke så tydelig at de får svaret. Skal de bruke «nevn», «forklar» eller «beskriv» som verb? Etter hvert er gruppen enig om en helt annen formulering.

– Nå gleder jeg meg til å se svarene vi får på spørsmål to, kanskje vi endelig har klart å knekke koden, sier Vikestad.

– Ja, nå kan de ikke rote seg bort i detaljer, svarer Anita Reitan, som leder rådet.

Normann, som har laget eksamen og undervist studentene, mener at noen nok fortsatt vil gå seg bort.

Eksamensrådet vekker interesse hos andre fag på Oslomet, blant annet i farmasi, ifølge Vikestad.

– Det viser seg også at vi får mange færre klager på karakterene sier Vikestad.

Kunnskap om gråsoner

Klager tar tid, og de avslører også hvor ulik karaktersettingen kan være. Klagestatistikk fra flere universiteter viser at 40 til 50 prosent får endret karakteren når de klager, som oftest til en bedre karakter.

Forskerforum har gått gjennom resultatene fra de 714 klagenes juridisk fakultet ved Universitetet i Oslo (UiO) mottok etter eksamenene våren 2017. I over halvparten av klagenes var klagesensor ikke enig med den opprinnelige sensuren. 57 prosent fikk nye karakterer, de fleste ett trinn. Men det var 54 klager der karakteren ble endret med to trinn, og seks klager der karakteren ble endret tre trinn, hovedsakelig fra F til C, men også en som gikk opp fra D til A, og en som gikk ned fra C til F.

Det er sånt det blir avisoppslag av, selv om de utgjør en liten andel av klagenes.

– Det blir en fin sak i nyhetene, men det er ikke et problem man kan løse. Sånne enkeltting kommer alltid til å skje, fastslår psykolog og førsteamanuensis Stefan Schaub.

Han jobber med å analysere eksamenene ved UiOs medisinstud-

danning, og mener at det er nesten umulig for et universitet å sikre seg mot slike hopp. Men de kan gjøre mye. Schaubers viktigste tips er eksamensråd, slik som radiografene har, men gjerne med en student også for å sikre enda et perspektiv. Han sammenligner det med

forskning; man bruker lang tid på å formulere spørsmålene, og en artikkel er innom mange ledd før den publiseres. De færreste legger like mye innsats i å formulere spørsmål til eksamen.

Men upåklagelig er utopisk.

– Vi kan aldri lage en perfekt eksamen, sier Schaub.

Han luker ut feilkilder i eksamenene, for hvis mange av de flinkeste studentene har tatt feil, så er det sannsynlig at spørsmålet er feil, eller at noe har gått galt i undervisningen. Han sjekker også om sensorene vurderer ulikt, og gir tilbakemelding dersom noen er for strenge eller for snille, slik at de får tid til å rekallibrere seg.

– I alle essay og skriftlige svar er det skjønn, det er litt av meningen med dem. Det er gråsoner i de aller fleste typer kunnskap, i hvert fall på universitetet, og da er det ikke så lett å «naile» hva som riktig eller

galt, sier han.

Men det betyr også at det er risiko for at en klagesensur vil komme til noe annet. Skjønn og uenighet er ikke bare negativt, ifølge Schaub. Ulike studenter kan svare helt forskjellig, men likevel rett på samme spørsmål. At sensorene

– Å gi en karakter er litt som å stille en diagnose; en gruppe leger tar ofte bedre beslutninger enn én lege alene, sier Stefan Schaub, som stiller diagnosen på eksamenene ved UiOs medisinstudanning. Foto: UiO

I eksamensrådet presenterer Mathilde Haraldsen Normann (lengst unna) eksamensoppgavene for (videre med klokka) Tora Fjeld Homme, Kari Gerhardsen Vikestad og Anita Reitan. Foto: Erik Norrud

ikke er enige, kan bety at de har ulike perspektiver og dermed ser ulike sider ved besvarelsen. Men så er det alt det andre, støyen: tid på dagen, forståelse fra tidligere i bunken, sensors kjepphester, tema som ligger innenfor eget interessefelt, og språkkrav. Det finnes til og med studier som viser at sensorer er strengere med innleveringer som bruker skriftstørrelse 10, enn med innleveringer i skriftstørrelse 12.

Veileder sensorene

– Det er det utfordrende med å lage sensorveiledning – mange kommer garantert til å skrive annerledes enn det som står i veiledningen. Vår oppgave er å vurdere om det tilfredsstiller

det vi har satt opp, sier universitetslektor Anita Reitan.

Reitan forteller at de ved radiografutdanningen bruker mye tid på sensorveiledningene, for med gode sensorveiledninger får de færre krav om begrunnelse, som ellers tar mye tid.

Sensorveiledninger kan være så generelle at studentene kan få dem på forhånd, eller så detaljerte at de nærmer seg en fasit. Men de kan ikke dekke innholdet og forklare hvordan ulike tolkninger skal vektes, hva som er imponerende bruk av andre kilder enn pensum, eller når andre kilder trekker ned. Da sitter sensor igjen med sitt eget faglige skjønn.

– Det blir en skjønnsmessig vurdering uansett.

ANITA REITAN

Skille klinten fra hveten

Forskerforum får bli med Reitan på sensormøte med to eksterne sensorer og tre interne sensorer fra Oslomet. Oppgaven har blitt filt på i eksamensrådet, og i dette møtet skal sensorene få snakke seg gjennom sensorveiledningen.

– På slike eksamener blir det en skjønnsmessig vurdering uansett, sier Reitan til kollegaene i sensormøtet.

Fra Drammen vitner det blå formiddagslyset om at det er høst ute, mens en blå bakgrunn fra UiT farger skjermruten til den eksterne sensoren i Tromsø. Studentene får skrive maks 3000 ord i besvarelsen, og sensorveiledningen er 2000 ord allerede, selv om den står i punktform. Den er detaljert om hva studentene har lært og bør få med seg i besvarelsen, men det er alltid rom for fortolkning.

– Skal studentene forklare sensitivitet og spesifisitet? spør Kurt Jonny Johansen fra UiT.

– Vi har ikke tenkt at de skal forklare det her, det har vi hatt mye om i arbeidskravene, og tenker at det har de inne, men det er det ikke sikkert at de har, svarer Reitan.

– Jeg ville satt pris på at de utdypet litt, for å skille klinten fra hveten. Men hvis ikke det

Ingenting er overlatt til tilfeldighetene i forberedelsene til eksamen.
Foto: Erik Norrud

står i sensorveiledningen, så skal jeg ikke henge meg opp i det, lander Johansen på.

– Spørsmålet er om de skal få uttelling for det, og de svarer jo bedre på oppgaven hvis de gjør det, resonnerer Reitan.

– Det blir en vurderingssak, sier han.

– Ja, det blir jo det. Vi får ta det på samsensur, hvis det står mellom en A og en B, kommer hun til.

Fasit for sensur

Men går det an å jobbe seg fram til at sensorer tenker likt og vurderer likt? Nå er det på tide å komme tilbake til fagmiljøet ved Oslomet, som jobbet med sensorsamsvar i et helt år. Hvordan gikk det da de, etter seks seminarer, skulle vurdere en vanskelig besvarelse? En tredel ville gitt D eller dårligere, og bare seks prosent var enig med den opprinnelige sensuren, der oppgaven hadde fått A. De hadde altså vært mer enige hvis de hadde trillet terning.

«Den bedringen vi hadde håpet på, kanskje

– I situasjoner der mennesker vurderer tvetydig info, så er vi veldig uenige om hva som er god kvalitet, sier beslutningspsykolog Jan-Ole Hesselberg.
Foto: Kavlifondet

til og med regnet med, var vanskelig å spore», står det i artikkelen om arbeidet, som ble publisert i Uniped i 2011.

– Jeg tror at det hersker en oppfatning av at vurderinger kan gjøres like, og vi må i større grad erkjenne at vi vurderer forskjellig, og heller innta en posisjon om hvordan vi skal håndtere det, sier politioverbetjent Sætre.

Emnet der hun studerte sensorer, var tverrfaglig, og i så komplekse emner holder det kanskje ikke med én eksamen for å bedømme studentens kompetanse. Kanskje er mappevurdering bedre. Sætre

viser også til medisinstudiet, som har stasjonseksamener der studentene skal innom forskjellige tema og blir vurdert av spesialistene innen hvert enkelt tema.

Tre typer støy

Kan løsningen være å sette inn enda flere i sensurkommisjonene?

– I noen tilfeller er eksamen ekstremt viktig,

Sensurspråket

- ◊ **Sensorveiledning:** Alle eksamener skal ha et dokument som forteller sensorene hva studentene skal ha lært, men det kan spenne fra fasit til svært generelle mål.
- ◊ **Kommisjon:** Når to eller flere sensorer vurderer en eksamen sammen, er de en kommisjon.
- ◊ **Sensurmøte:** Sensorene i kommisjonen diskuterer oppgavene og blir enige om en karakter.
- ◊ **Begrunnelse:** Studenter kan be om begrunnelse når de får karakteren, ofte bare ved å trykke på en knapp.
- ◊ **Klage:** Når studenter klager på karakteren, har de krav på ny vurdering.
- ◊ **Blind klagesensur:** Den nye sensoren får ikke vite hvilken karakter de opprinnelige sensorene kom til.

OMSLAGSARK
EKSAMEN

Dato: _____

20

Fag: _____

Eksamenkode: _____

17 TIPS TIL SENSURARBEID

For de aller fleste er sensur erfaringsbasert kunnskap, det er et kjentmannslandskap uten kart, som læres gjennom praksis, sosialisering og i samsensur med andre. Forskerforum har samlet noen tips fra dem som har gått ruten mange ganger, men her er store fagforskjeller og mange stier til målstreken.

I forberedelsene

- Snakk med emneansvarlig om sensorveiledningen, kanskje dere burde ha et sensormøte for å gå gjennom dokumentet.
- Bli enig med medsensor om hvem som skriver begrunnelser, det kan være ulike tradisjoner for dette.
- Sett deg inn i eksamensverktøyet, med innlogging, hvor du kan få hjelp, hva som skal skrives hvor for å komme riktig til studenter og medsensor. Husk at hjelpen kan ha fri hvis du skal sitte med bunken i ferier og helger.
- Sett deg inn i litteraturliste, eksamensforberedende forelesning og emner gjennomgått i undervisningen.
- Hvis du skriver ut oppgavene, sorter dem etter nivå, slik at du kan sammenligne karakterer underveis og vurdere hele bunken likt.
- Identifiser oppgaver som oppfyller forventningene til A, C og F, for å avgjøre hvordan sensorveiledningen besvares i praksis. Da er det lettere å få karakterene til å følge veiledningen og ikke andre forventninger.
- Skriv ned begrunnelsen med en gang, for veldig mange ber om det. Det sparer tid i det lange løp.
- En god sensorveiledning kan være en snarvei til en god begrunnelse.

Med rettebunken

- Sett av tid i kalenderen for å slippe skipertak som kan påvirke dømmekraften.
- Del opp bunken, det er lett å miste oversikten hvis du må ta for få eller for mange i hver økt.
- Les noen besvarelser før du begynner å gi vurderinger, for å se hvordan nivået er.
- Bruk sensorveiledningen, selv om du har rettet mange lignende eksamener før.
- Hvis det er flere oppgaver i eksamenssettet: sammenlign oppgave for oppgave, ikke besvarelse for besvarelse, for å unngå å søke bekreftelse av førsteinntrykket.

I sensurmøtet

- Sett av nok tid.
- Sjekk på forhånd hvordan du legger inn karakterer i systemet og om du trenger en skriver for å signere på papir.
- Begynn med å gå gjennom styrker og svakheter. Vent med å si karakteren til sist.

Etterpå

- Hvis dere er mange sensorer, kan du be om oversikt over dine karakterer sammenlignet med resten, for å se om du har vært for snill eller streng.

Helle Skagestad Størdal er ved godt mot før sin første skriftlige eksamen på et universitet.
Foto: Erik Norrud

den kan forme livet til den som vurderes. Hvis man finner at sensorene ikke er mer enige enn om man hadde kastet terning, så må man enten la være å vurdere eller si at flere må gjøre vurderingen, sier Jan-Ole Hesselberg.

Hesselberg jobber med en doktorgrad i beslutningspsykologi ved UiO. Han har vurdert noen eksamener selv, men det han forsker på, er hvorfor ekspertene som vurderer forsknings-søknader, er så uenige. Hesselberg er program-sjef i Stiftelsen Dam og skal kvalitetssikre utdelingen av nær 500 millioner kroner årlig til norske helseprosjekter og norsk helseforskning. Han fant ut at selve søknaden bare forklarte 18 prosent av variasjonen i søknadenes karakterer. Resten var uønsket variasjon, eller støy.

Han deler støyen inn i tre typer: situasjons-støy, nivåstøy og mønsterstøy. Det første er den mest populære i populærvitenskapen, og den minst betydningsfulle i praksis: Beslutninger kan bli påvirket av om sensor er sliten etter å ha vurdert mange andre oppgaver, av kvaliteten på oppgavene som nettopp er vurdert, av tid, humør, været ute eller andre ting i omgivelsene. Nivåstøy er viktigere. De som gjør vurderingene, har ulike «nivåer», noen er strenge, andre er snille. Mønsterstøy handler om at de som vurderer, har ulike preferanser og ulik vektlegging av hva som er viktig. Det kan gi ulike rangeringer, eller mønstre, i vurderingene. I Sætres studie var det lite mønsterstøy, for alle var jevnt over enige i at den ene oppgaven var bedre enn

den andre, men en del nivåstøy, siden karakterene varierte flere trinn, forklarer Hesselberg.

Flere kokker, mindre søl

Da han fant ut at støy utgjorde 82 prosent av vurderingen av forskningssøknader, måtte Dam sette inn tiltak for å redusere støyen.

– Det er et viktig tall, det er underlig at ikke universitetene rapporterer på det samme, sier Hesselberg.

I Dam reduserte de støyen med å øke fra to til fem uavhengige eksperter. Da økte søknadens betydning til 77 prosent av vurderingen.

– Hvis det samme er tilfelle for en viktig eksamen, er ikke spørsmålet om man kan ta seg råd til flere sensorer, men om man kan tillate seg å ikke gjøre det, sier Hesselberg.

Fra august neste år økes også antallet sensorer ved en god del eksamener. Da blir det lovkrav om at alle eksamener med karakterskalaen A til F, i tillegg til eksamener på mastergrad, skal ha både intern og ekstern sensor.

Innen studentenes fire timer med eksamen i Silurveien er over, har den kalde morgentåken forundstet til fordel for en solfylt vinterformiddag. Det siste studentene må gjøre før de får gå, er å rive fra hverandre og sortere gjennomslagsarkene, slik at intern sensor kan få det øverste, ekstern sensor det midterste og selv kan de ta med hjem det nesten uleselige sistearket. Så ligger studentenes skjebne, eller i hvert fall karakteren, bokstavelig talt i sensorenes hender. ●

Får du betalt for nok timer når du jobber med eksamenssensur?

ELLEN MARIE SÆTHRE-MCGUIRK
Professor ved Nord universitet

– Det spørs på institusjonen du tar oppdraget hos. Det er store forskjeller i hvordan det er lønnet. Noen ganger er det svært lite samsvar mellom hvordan oppgaven er utformet og institusjonens lønnspolicy.

MALGORZATA AGNIESZKA CYNDECKA
Førsteamanuensis ved Universitetet i Bergen

– Jeg vil ikke si at det er altfor dårlig, men det er på grensen. Man prøver å være så nøye som mulig, og det kan være ganske omfattende oppgaver.

ANDREAS AASE
Førstelektor ved Universitetet i Agder

– Ja, det er noe av det best betalte vi har i vårt akademiske arbeid, men det kommer selvfølgelig an på hvor rutinert du er. Har du lest noen tusen oppgaver, gjør du det raskere enn en som er ferskere.

USA

STORSTREIK VED UNIVERSITET

3 000 ansatte ved Columbia gikk ut i streik mot universitetet 3. november. De streikende er studenter i ulike betalte stillinger som mener at om de hadde hatt fulltidsstilling, så hadde lønnen ligget langt under en nødvendig levelønn for folk i New York, der universitetet ligger. De ønsker høyere lønn, bedre helseforsikring og beskyttelse mot seksuell trakassering og maktmisbruk. Også ved Harvard har studentarbeiderne streiket i høst. 51 000 studentarbeidere er organisert i fagforeningen United Auto Workers.

LUXEMBURG

Statsminister innrømmer plagiat

■ Nettavisen Reporter.lu har funnet ut at statsminister Xavier Bettel bare har skrevet to av de 56 sidene i masteroppgaven sin i offentlig rett og statsvitenskap. Resten var kopiert fra to bøker og fem nettsider. Oppgaven ble levert i 1999, og Bettel innrømmer at han burde gjort det annerledes, men lar det være opp til universitetet om de vil trekke tilbake graden, ifølge AFP. I Tyskland har flere ministre gått av de siste årene på grunn av plagiatanklager, blant annet familiminister Franziska Giffey som ble fratatt doktorgraden sin i sommer.

HONGKONG

Universitetene må ha flaggseremoni

■ En ny flagglov krever at universitetene flagger med det kinesiske flagget hver dag, og at de minst en gang i uken har flaggseremoni, skriver South China Morning Post. Alle studenter og ansatte bør delta i seremonien, der nasjonalsangen spilles og synges. Hongkongs flagg kan flagges ved siden av Kinas flagg. Ifølge avisen skal dette hjelpe studentene med å utvikle tilhørighet til landet, en forkjærlighet for det kinesiske folk og øke deres nasjonale identitet.

FOTO: SHUTTERSTOCK

STORBRITANNIA

Opprop for å komme inn i EUs pengebinge

■ 1000 universiteter, 38 forskningsfond, 3 rektorråd og 120 regionale organisasjoner har skrevet under på et brev om at Storbritannias avtale med Horisont Europa må ferdigstilles snarest, skriver ScienceBusiness. De mener forskningsrelasjonene skades av at det trekker ut. Forskere i Storbritannia kan søke om EU-midler, men hvis de får tilsagn før avtalen er på plass, kan det hende de ikke får utbetalt pengene. Det har for eksempel skjedd med forskere med finansiering fra European Institute of Innovation and Technology (EIT).

FOTO: SANDRA GABRIEL

MEXICO

Forskere tiltalt for hvitvasking

■ 31 forskere og administrativt ansatte er tiltalt for organisert kriminalitet og hvitvasking etter en paragraf som vanligvis brukes mot narkokarteller, skriver Nature. De tiltalte satt i et offentlig vitenskapsforum, og ifølge tiltalen har de brukt organets penger til personlige utgifter og eiendomskjøp. De tiltalte mener saken er politisk motivert, og nekter for å ha gjort noe ulovlig, fordi eiendomskjøpet var et kontor til forumet og de skulle få dekket personlige utgifter knyttet til arbeidet.

Gustaf Retzius' antropologiske studier gikk blant annet ut på å måle hodene til samer, for å klassifisere kortskaller og langskaller. Til høyre for Retzius står herr Fjällstedt fra Herjedalen i dette bildet fra 1905.

SVERIGE

KAROLINSKA DØPER OM BYGNINGER

I 1990-årene begynte Karolinska Institutet (KI) å kalle opp bygninger og auditorier etter historiske personer, blant dem rasebiologer. Nå har KI bestemt seg for å døpe om steder oppkalt etter Anders og Gustav Retzius, som blant annet var opptatt av den nordiske rasen. KI vil også oppfordre til å endre navn på en vei som er oppkalt etter en forsker, men som også kan være oppkalt etter faren hans, en nazist. Ifølge rektor Ole Petter Ottersen skal en statue av Retzius hentes fram fra lageret igjen, men i en kontekst som også viser den delen av historien de nå tar avstand fra.

NEDERLAND

Vil begrense antall utenlandske studenter

Tre av ti studenter i Nederland er fra andre land. De aller fleste er fra EU-land og har dermed rett til å studere der, skriver avisen Parool, ifølge Dutchnews.nl. Men nå sier universitetet i Amsterdam (UvA) at de ikke kan ta imot flere, og styrelederen har bedt regjeringen om å ta grep, fordi de mangler studentboliger og studiene fylles opp. Temaet er kontroversielt, men UvA truer med å ta ukonvensjonelle grep for å regulere antallet hvis myndighetene utsetter spørsmålet til etter neste valg.

EUROPA

Fossile universiteter

21 universiteter i Europa har lovet å trekke ut investeringene de har i fossile brennstoff, ifølge Science Business. Det er få sammenlignet med Storbritannia, der over halvparten av de over 200 universitetene har lovet dette. Universitetene som har kommet med slike løfter, ligger i Italia, Sverige, Irland, Belgia, Danmark, Tyskland og Norge. Mange universiteter i Europa er offentlig finansiert og har dermed ikke like store summer i banken som universiteter i USA, men ifølge Framtiden i våre hender er det ingen unnskyldning.

FOTO: UMJENT / I OFFENTLIGE

Smarte systemer styrer stadig mer av samfunnet.
Så hvilket ansvar har de som lager dem?

Systemkritikk

Kybernetikkprofessor **ROBIN T. BYE**
i samtale med Bår Stenvik | Foto: Morten Hjertø

De siste tiårene har kunstig intelligens tatt skrittet fra science fiction inn i hverdagen, med digitale assistenter som Apples Siri og Googles oversettelsesprogrammer. Ved NTNU Ålesund har Robin T. Bye¹ jobbet med automatiske systemer og roboter lenge. Tidligere dreide det seg gjerne om enkle systemer for å styre roret på en båt eller hastigheten på en vinsj, men nå er de smarte dataprogrammene også tungt inne i den anvendte forskningen, på alt fra selvstyrende fartøyer til programmer som finner den perfekte utplasseringen av slepebåter for å dekke et gitt område. Denne koblingen mellom nye innsikter og praksisnær tilnærming ser Bye som den store styrken til NTNU-satellittene i Ålesund, Gjøvik og tidligere HiST.

– Vi har nesten alle våre studentprosjekt med industrien, og vi har mindre klasser og større muligheter til praksisnær undervisning enn de har i Trondheim.

– Så du tenker at det kan være en fordel å studere på et lite sted?

– Ja, det er kortere vei til læreren, det er mindre geografisk, og klassestørrelsene er mer håndterbare. Vi kan for eksempel tilby klassesett av labutstyr. I tillegg bruker vi nok mer tid på pedagogisk utviklingsarbeid enn mange av de forskningstunge miljøene. Men en slik arbeidsfordeling er helt ok. Litt forenkla kan vi gjerne si at toppmiljøene innen forskning kan sitte i Trondheim, og så kan vi anvende det som teoretikerne der har lagd, i vår undervisning og den anvendte forskningen vår.

– Hvordan oppfatter du prestisjebalansen mellom teoretisk og anvendt forskning, fra ditt perspektiv?

– Det kan være at pendelen har svingt for langt i den anvendte retningen – alt skal grunngis med nytteverdi. Det er vi på en måte godt fornøyd med i Ålesund, men jeg har likevel sympati med grunnforskningsmiljøene som sliter med å få penger – de som ikke vil gjøre ting ti prosent bedre, men hundre prosent bedre. Skal man for eksempel løse energiutfordringene i dag, må vi ha forskning som kommer opp med banebrytende ting.

– Hva er du tenker på da?

– Det vet vi ikke, det kan jo oppstå i et helt annet felt. Men ta solenergi: Der kan vi gjøre flere små ting, som å lage automatisk regulering av solpanel, så de alltid står i best mulig vinkel til sola. Det er vår anvendte tilnærming, og det vil bedre effektiviteten, men det vil ikke løse verdens problem.

– Samfunnet må heller spytte
i mer penger, så vi får råd til
de varme hendene.

– Hva er de mer luftige alternativene?

– Da jeg var liten, sto det stadig i Illustrert Vitenskap at «snart skulle fusjonsreaktoren løse alle energiproblemer». Men – så skjedde det ikke denne gangen heller. Det er lett å bli pessimistisk. Men det finnes jo en del grep man kan gjøre med fordeling og global bærekraft. Hadde noen gjort *det*, kunne vi kanskje hatt det levedyktig bare med den energien og teknologien vi har i dag.

– Så det er et eksempel på at energiproblemene kanskje ikke trenger å løses teknologisk, men med innovasjoner innen andre felt – som økonomi og politikk. For eksempel prinsipper for nullvekst²?

– Ja, kanskje det egentlig er mer realistisk. Men det er heller ikke noe lett problem å løse, med over to hundre nasjoner som kjemper for sitt, og ingen altruistisk *overlord* som kan bestemme og fordele.

– Ser du for deg mer automatisering og dataprogrammer i undervisning i framtida?

– I studiebarometeret nasjonalt klager studentene gjennomgående på for dårlig tilbakemelding. Der har vi lærere et kapasitetsproblem – men det skjer mye spennende innen automatisk retting og tilbakemelding. I matematikk jobber noen kollegaer av meg med systemer som automatisk tilpasser vanskelighetsgraden etter nivået til studenten, og dessuten kan være med i vurderingen. Jeg har også trua på spillifisering og umiddelbar tilbakemelding.

– Altså at du får poeng underveis i programmet, som i et dataspill?

– Ja, for da skjer det noe i skallen vår. Endorfinene gir oss en liten lykkefølelse i det øyeblikket vi får til noe, og det trigger mer aktivitet. Se på unger som spiller dataspill – de *vil* klare neste nivå. Og jeg har sett det samme på øvinger, med et veldig enkelt opplegg der du kan score fra null til hundre, med automatisk retting. Da får hele klassen 100 prosent, nesten uten unntak. For når de er oppe på 70, vil de ikke gi seg, og prøver helt til de klarer det.

Samtidig fastholder Bye at slike programmer er et supplement.

– Du kommer ikke bort fra den fysiske kontakten og toveiskommunikasjon. Jeg hadde undervisning på Zoom på tirsdag, fordi jeg hadde en syk unge. Det var utrolig vanskelig å få i gang klassen. Helt tyst. Vi merker det veldig godt nå etter pandemien, at studentene ikke vil tilbake til videoundervisning.

– I en artikkel om pedagogikk har du sammenlignet lærerjobben med å være personlig trener, hva legger du i det?

– De må gjøre jobben, men du må tilrettelegge. Du kan ikke bare si: «Gjør en oppgave om andre verdenskrig.» Du må lage mer av et stillas rundt det, så de svake studentene har nok å strekke seg etter som de kan få til, og så kan de dyktige gå noen trinn videre. Et annet prinsipp er «forsinket instruksjon»: Du kan sitte på svaret på forhånd uten å gi det til dem, og så kaste dem på dypt vann, men være klar for å hjelpe dem underveis

¹ Professor ved NTNU Ålesund, forsker på automatisering av prosesser, kunstig intelligens, roboter og undervisning.

² Nullvekst og nedvekst er teorier om hvordan økonomien kan utvikle seg uten å vokse, og dermed holde seg innenfor klodens bæregrenser.

■ Robin T. Bye tror selvbevisste og superintelligente maskiner av sci-fi-varianten er langt unna: – For oss er kunstig intelligens bare ett verktøy blant andre.

med «mikroforedrag» etter behov.

– **Er det forskjell på studentmassen som søker seg til Gløshaugen og til periferien?**

– Ingeniørutdanningene i Trondheim har alltid hatt høye inntakskrav, og det gir en selvforsterkende effekt. De som skal søke, tenker at det er populært og bra, og flere dyktige søker seg dit. Og forenklet sett sier man at «elitestudentene kan man kaste hva som helst på». Undervisninga kan være svak, og de lykkes likevel. Men vi her i Ålesund har hatt andre kår, med stort spenn mellom de beste og svakeste studentene. Derfor er høgskoletradisjonen fortsatt vår styrke, akkurat som for de gamle høgskolemiljøene i Sør-Trøndelag og Gjøvik som er blitt innlemmet i NTNU. Vi har hele tida visst hva som skal til for å gi god undervisning. Det er gledelig at NTNU overordnet nå satser på kvalitet i undervisninga med sine nye program, som Fremtidens teknologistudier. Men, med risiko for å høres arrogant ut: Mye av dette har vi gjort hele tida. Vi har vært i front, og nå absorberes det i NTNU som helhet. Så er det selvsagt slik at vi fortsatt har mye å lære, og slike programmer setter ord på og forsterker vår bevissthet om hvorfor vi gjør som vi gjør.

– **Hva med administrasjonsdelen av akademien, ligger det et potensial for automatisering der?**

– Vi ser jo effektivisering i regnskapsfaget, og vi har fått et dataprogram som hjelper med reiseregningene. Men det store tidssluket i akademien er all rapporteringen. Og jeg har ikke stor tro på å få inn enda flere nye verktøy for å løse kontrollmekanismene. Det vil ha mye større effekt å fjerne kontrollmekanismene og kjøre stikkprøver i stedet. Den store endringen vil nok komme når man legger vekk New Public Management og går over til mer tillitsbasert administrasjon.

– **Og i forskning og produktutvikling, har du tro på dataprogram som lager hypoteser og finner nye kjemiske sammensetninger og slikt?**

– Jeg tror det har noe for seg i en «prøve og feile»-sammenheng. Vi har sett her på virtuell utforming av prototyper av kraner og vinsjer. Der må designeren manuelt legge inn visse parametere, og så kan du se at en kran vil bli litt for svak et sted. Så retter du opp det, men da blir noe annet feil. Hvis du har en god nok simulator, kan du la programmet pløye gjennom mange kombinasjoner – hvor lange ledd skal vi ha i kranen, hva slags sylindrer skal vi ha inni dem – helt til den finner et utvalg kombinasjoner som tilfredsstiller alle kravene. På samme måte kan du pløye gjennom en mengde kombinasjoner av molekyler og kanskje finne løsninger som et menneske aldri ville tenkt på – i alle fall innen rimelig tid.

– **De siste ti årene har vi sett mange avisartikler om at «robotene kommer til å overta jobbene» våre. Hva sier dere teknologer til det?**

– Da forsvarer vi oss kjapt med at vi fristiller folk til viktigere eller mer intellektuelle jobber. At renholderen, i stedet for å vaske og slite, kan programmere et sett med vaskeroboter. Man gjør ikke jobben selv, men administrerer.

– Da jeg var liten, sto det stadig i Illustrert Vitenskap at 'snart skulle fusjonsreaktoren løse alle energiproblemer'. Men – så skjedde det ikke denne gangen heller.

– **Ja, men det blir ikke en administrator per robot? Idealet er fortsatt effektivisering, som i hele automatiseringshistorien de siste par hundre årene?**

– Åpenbart. Og det vil være en reell utfordring. Men jeg er optimistisk av natur. Kanskje vi får kortere arbeidsdager og et samfunn som er organisert mer rundt fritid enn penger? Det kan bli en dyd av nødvendighet for folkehelsen. Det sosiale aspektet blir et større fokus. Den dystopiske versjonen er at vi alle sitter foran en skjerm – ungdommen er mer på nett, arbeidslivet omfavner hjemmekontor. Da er det lett å bli pessimistisk, men jeg tenker at covid har gitt oss en vekker når det gjelder verdien av kultur og det sosiale. Noe må være der for å stimulere intellektet og kroppen.

– **Hva da?**

– Kanskje man kunne få gjennombrudd i filosofi, kunst, idrett og teater, aktiviteter som vi ikke ser i den økonomiske bunnlinjen.

I et intervju med Sunnmørsposten i 2014 uttalte Bye seg forsiktig optimistisk om en mulig framtid der roboter gjør sitt inntog i omsorgsykker, og sa den gangen: «Man kan jo spørre seg hva som er kaldest. En hjemmehjelp som haster innom og knapt rekker å si hei, eller et system som doserer riktig medisin hver gang og gir beboeren hodebunnsmassasje mens dere prater om gamle dager.»

Sju år senere har han endret syn.

– Det jeg håper nå, er at vi fokuserer mer på fysisk tilstedeværelse i de yrkene der det kreves. Eldreomsorg, helse, skole. De jobbene kan du ikke sette bort til maskiner. Så der er jeg blitt teknologipessimist.

– **Hvorfor det?**

■ Robin T. Bye (i midten) sammenligner undervisningen med å være en personlig trener: Studenten må gjøre arbeidet selv, mens læreren tilrettelegger. Universitetslektor Kai Erik Hoff til høyre.

– Nå er det gått sju år, og vi ser at det er mer utfordrende enn vi trodde. Du kan få et slags mekanisk kjæledyr med pels som du kan kose med³, men hvor mye gir det egentlig til den eldre? Det er blitt hauset opp at vi skal kunne kjøpe oss ut av velferdsutfordringene med teknologi. Men noe lar seg ikke erstatte. Samfunnet må heller spytte i mer penger, så vi får råd til de varme hendene. Det vi frigir i tunge mekaniske yrker, som renhold, kan vi heller spytte inn på sånne områder.

– **Jeg har lest om en prøveordning i Oslo der studenter får bo billig i samme bygninger som eldre folk, mot at de organiserer aktiviteter og hjelper dem. Kan ikke-teknologiske løsninger av og til være enklere og rimeligere?**

– Ja, det er nok ofte sånn at vi teknologer sitter og tenker ut løsninger på problemer som ikke er der. Eller at vi ikke har nok innsikt i problemene. Derfor må vi ha god kontakt med dem som vi tror skal bruke disse løsningene. Det holder ikke å snakke med for eksempel en leder innen velferdssektoren, for både hun og teknologen kan synes at noe høres ut som en god løsning, men når vi snakker med den sykepleieren som faktisk skal bruke den, så får vi høre at det er en håpløs idé.

– **Er det et systemisk problem at det er de høyteknologiske løsningene som gir mest prestisje og penger?**

– I jaget etter å få prosjekt og tildelinger er det fort gjort å glemme de kritiske innvendingene. Men det er opp til fagmiljøet sjøl å be om å få

snakke med brukerne og fastslå om noe er nyttig før vi utvikler det. Det kan betraktes som en form for etikk.

– **De som lager datasystem, legger i dag i praksis veldig mange føringer for samfunnet og oss som lever i det. Burde da større deler av utdanningen være viet etikk – på samme måten som for lærere, politifolk eller leger?**

– Jeg tror det er kjempeviktig at de som lærer seg å lage dataprogram, tenker over hva formålet er. Og da holder det ikke bare ha etikk på planen. Å gjennomføre et lynkurs første dagen er noe annet enn å ha etiske perspektiver med og flette dem inn hele tida i undervisningen – det må være målet å strekke seg etter. Jeg mener vi har et ansvar for å skape en bevissthet hos studentene. Og jeg håper at ikke alle etter endt utdanning bare skal ut og forbedre bunnlinja til multimillionærene med to prosent.

– **NTNU sitt motto er «Kunnskap for en bedre verden»?**

– Ja, men det er jo en floskel. Kunnskap er ikke bare en masse du kan overføre. Det er å *bruke kunnskapen* som er viktig. Ferdigheter. Så det burde hett kunnskap for å *skape* en bedre verden.

– **Er studentene opptatt av etikk?**

– Jeg blir ofte positivt overraska. Vi har et emne som kalles intelligente systemer, der vi har en lang liste med tema til en valgfri oppgave. Da er det mange som selv har valgt å ta opp etiske perspektiv.

– **Hva tror du om ideen om en «programmerer-ed» a la lege-ed, om å bruke kunnskapen sin til gagn og ikke skade?**

– Det er kanskje litt gimmick-aktig, men det kan skape bevissthet, så det er ingen dum idé. Hvorfor ikke kjøre i gang med det? Jeg kan ta det opp med studentene mine i neste time! ●

³ Det mest kjente eksemplet er robot-selen Paro, som har store pene øyne og myk pels som kan strykes. Den fikk mye oppmerksomhet rundt 2012, med spørsmål om det var etisk å «lure» demente og eldre.

Er vi førebudde?

Korleis ligg Noreg an med tilpassing til eit klima i endring?
Det skal Norsk klimamonitor gje fortløpande svar på.

AV KJERSTIN GJENGEDAL | FOTO: ODDRUN MIDTBØ

↑
Høge fjell og mykje vatn er openberre klimarisikoar for samfunn som Sogndal, fortel Torbjørn Selseng, som nett no er i foreldrepermisjon.

FORSKARAR: forskar Torbjørn Selseng og professor Carlo Aall, begge ved Vestlandsforskning

PROSJEKT: Norsk klimamonitor

METODE: kvantitative spørjeundersøkingar

UUNNVERLEG VERKTØY: Microsoft Office-pakka, internett og kaffi

Torbjørn Selseng

Carlo Aall

Vi veit at klimaendringane kjem, og at vi må tilpasse oss. Men korleis det skal skje, og kva vi skal tilpasse oss til, herskar det stor forvirring rundt.

Det er, kort oppsummert, utgangspunktet for Norsk klimamonitor (sjå faktaboks), som seglar opp som eit flaggskip mellom prosjekta til Norsk senter for berekraftig klimatilpassing (Noradapt), eit senter drive av Vestlandsforskning.

Mykje forvirring

I forarbeidet til monitoren gjekk prosjektleiar Torbjørn Selseng, i lag med kollegaene Marit Klemetsen og Tone Rusdal, gjennom alle spørjeundersøkingar om klimatilpassing som er sende til norske kommunar dei siste femten åra.

– Vi tenkte at når vi såg på desse undersøkingane samla, ville vi kunne dra ut gode tidsseriar som vi kunne hente geniale innsikter frå, fortel han.

Men det gjekk ikkje heilt som dei hadde tenkt. Klimatilpassing som felt har utvikla seg kraftig dei seinare åra, men mange kommunar har ikkje hatt kapasitet til å henge med på utviklinga.

– Det er mykje forvirring omkring kva klimatilpassing er, og kva som er gode strategiar. Dette er jo ting som kjem på toppen av andre, lovpålagde oppgåver i kommunane. Så dei gode tidsseriene manglar framleis, og det er sjølvstøtt ikkje med på å gjere situasjonen enklare.

Vanskeleg å måle

Motivasjonen for å etablere klimamonitoren er todelt:

– Den eine motivasjonen er at vi manglar gode måtar å måle og rapportere klimatilpassing på, som igjen er ein stor hemsko for finansiering av tiltak. Pengar blir jo som regel løyvd for å løyse konkrete problemstillingar, men korleis klimaendringar slår ut lokalt, er diffust. Effektane på slikt som vareforsyningskjeder, eller skred- og flaumfare, er ikkje enkelt å spå. Samanlikna med til dømes klimagassutslepp er klimatilpassing notorisk vanskeleg å måle.

Klimatilpassing går ut på å planleggje og sette i verk tiltak for å forhindre eller redusere skade på grunn av klimaendringar. Det føreset innsikt i kva konsekvensar klimaendringane kan få. Sogndal, der Selseng bur og Vestlands-

Norsk klimamonitor

- er ei koordinert datainnsamling med mål om å gjere løpande og systematisk skildring av arbeidet med, og haldningane til, klimatilpassing
- samlar kvantitative data frå individ, hushald, private føretak og styresmakter
- gjere data ope tilgjengelege for aktørar som vil nytte dei til klimatilpassingsarbeid eller forskning
- er leia av Vestlandsforskning gjennom Noradapt (Norsk senter for berekraftig klimatilpassing) og involverer sju andre partnerinstitusjonar
- er finansiert av grunnløyvinga til Vestlandsforskning, som er ei stifting med grunnløyving frå Forskringsrådet og Vestland fylkeskommune

forskning held til, er som mange kystkommunar omgjeven av fjell og har ei elv som renn gjennom sentrum. Mange slike stader lyt rekne med auka skred- og flaumfare.

– FN's klimapanel seier at skal vi greie å tilpasse samfunnet til ei varmare verd, er vi nøydde til å identifisere behova og finne ut kor langt ulike delar av samfunnet er komne i arbeidet. Dette har vore kjent i lang tid allereie, seier Selseng.

Alle har ansvar

Den andre motivasjonen gjeld plassering av ansvar for klimatilpassing. Miljødirektoratet peikar på at ansvaret ligg hos dei som har ansvaret for oppgåva eller funksjonen som klimaendringane råkar.

– Det er viktig for oss, for det vil seie at alle – offentlege og private aktørar så vel som hus-

halda og den enkelte – har eit ansvar for klimatilpassing, seier Selseng.

Nokre kommunar har byrja ta dette på alvor. Eitt døme er Bjørnafjord-regionen i Vestland, der tre kommunar har starta eit prosjekt for å gjere innbyggjarane meir sjølvforsynte med mat frå varierte, lokale kjelder. Men slike tilnærmingar er førebels unnatak.

Avslører kunnskapshol

Klimamonitoren skal altså medverke til å fylle dei store kunnskapshola, og hjelpe aktørar i alle sektorar med å aksle dette ansvaret. Det skal skje ved å samle inn data om klimatilpassing frå offentleg forvaltning, næringsliv, hushald og individ, og gjere dei fortløpande og gratis tilgjengelege for alle som vil nytte dei. Arbeidet starta i 2019 med eit forprosjekt for å gjere opp status over feltet så langt og planleggje datainnsamlinga. No er klimamonitoren inne i første år med datainnsamling i ordinær drift, og nettsida blir lansert i desse dagar.

– Vi har heile tida vore opptekne av at dersom vi skal gjere dette, må det vere godt koordinert. Datainnsamlingstrykket er stort, og nokre aktørar blir utsette for veldig mange undersøkingar. Det er viktig at dette ikkje kjem på toppen, men heller i staden for eller i samarbeid med, noko som allereie finst, seier Selseng.

Forprosjektet har mellom anna synleggjort at det knapt finst forskning på klimatilpassing på hushalds- og individnivå i Noreg. Klimamonitoren har så smått byrja bøte på dette ved å putte inn nokre spørsmål i Norsk medborgarpanel, ei pågåande undersøking om nordmenns haldningar til viktige samfunnstema, som blir leia frå Universitetet i Bergen.

– Der spurde vi i fjor om folk meiner styresmaktene gjere nok for å sikre oss mot konsekvensane av klimaendringar. Fire av fem svara

– Det er mykje forvirring omkring kva klimatilpassing er, og kva som er gode strategiar.

TORBJØRN SELSENG

nei, så dette er noko som opptek folk. Forsking på klimatilpassing har streva litt i oppoverbakke fordi ingen heilt veit kva det er, men det ser ut til at dette har endra seg i takt med auka førekomst av skogbrannar, flaumar og forsikrings-utbetalingar.

Næringslivet bakpå

I tillegg kom det fram at forskning på klimatilpassing i næringslivet avgrensar seg til nokre få næringer, først og fremst primærnæringane, reiselivsnæringa og til ei viss grad finansnæringa. I monitoren har forskarane byrja ta tak i dette ved å gjere undersøkingar hos ulike konsulentfirma. Dei tek oppdrag både for næringsliv og offentlig forvaltning, og kan fungere som lyttepost.

– Så langt viser oversiktsbiletet at offentleg forvaltning har mykje høgare kompetanse på klimatilpassing enn det private næringslivet har, seier Selseng.

Medan næringslivet er oppteke av berekraft, ser ikkje klimatilpassing ut til å ha bana seg veg inn i strategiane førebels.

Carlo Aall som leier Noradapt, heimstaden til monitorprosjektet (sjå faktaboks), fortel at datasetta vil bli tilgjengeleggjorde etter inspirasjon frå til dømes Statistisk sentralbyrå og Our World in Data, ei nettside som presenterer data knytt til globale utfordringar i form av tidsseriar og korte artiklar.

– I staden for å vente til vi har ein vitskapeleg artikkel basert på analyse av datasetta, legg vi oss på ein tankegang der det er datasetta i seg sjølv som er viktige. Our World in Data lagar korte historier på bakgrunn av datasetta der dei løfter fram eitt og eitt poeng snarare enn å berre presentere heile datasettet. Så tanken vår er å kome med slike små drypp fortløpande, seier han.

Grenseoverskridande risiko

Til dømes har Noradapt nyleg gjennomført ei stor undersøking av arbeidet med klimatilpassing i norske kommunar, på oppdrag frå KS.

– Der er det mykje som kan gi grunnlag for slike «short stories». Noko eg sjølv tykte var slående, er at då vi gjorde ei brukarundersøking av kva tema knytt til klimatilpassing kommunane var interesserte i å vite meir om, så var det ingen som viste interesse for det vi kallar grenseoverskridande klimarisiko. Det vil seie konsekvensar i Noreg av at det til dømes er flaum i Bangladesh, fortel Aall.

No, derimot, opplever mange at viktige varer som byggematerial og elektronikk er blitt dyrere og tek lang tid å få levert. Det kjem av forsinkingar på grunn av covid-pandemien, men også av stadig fleire andre brot i dei globale forsyningskjedene, som fabrikkbrannar eller naturkatastrofer i land langt borte.

– I den store kommuneundersøkinga seier no 40 prosent av kommunane at dette er noko vi må vite meir om, fortel Aall.

Datatriangulering

For å få mest mogleg informasjon ut av spørjeundersøkingane blir dei utforma med tanke på det Torbjørn Selseng kallar «datatriangulering». Det vil seie at ein spør aktørar i alle sektorane om korleis dei oppfattar dei andre sektorane, som igjen kan gje nye innsikter. Eitt døme er at når dei spør om kva som er dei største barrierane mot å drive effektiv klimatilpassing i kommunane, så er svara dei får frå kommunane

↓ Frå kontoret i Sogndal er Carlo Aall godt plassert for å følge konsekvensane av klimaendringane på Vestlandet.
Foto: Oddrun Midtbø

sjølve, annleis enn svara frå konsultentselskapa eller frå fylkeskommunane.

– Kommunane svarar alltid at det er ressursmangel som er problemet i klimatilpassingsarbeidet. Det veit vi jo, men vi blir samtidig ikkje så mykje klokare av det. Ein vil aldri oppleve å ha nok ressursar, og då blir ein berre ståande og stange. Vonleg vil slike kryss-spørjeundersøkingar gjere oss betre i stand til å lokalisere behov og finne ut kvar vi er som samfunn, seier han.

I tillegg til spørjeundersøkingane driv forskarane også litt dokumentanalyse, til dømes av tildelingsbrev frå Klima- og miljødepartementet der ein kan undersøke om klimatilpassing er noko departementet stiller krav om.

– Det skjer i vekslende grad. I klima- og miljøpolitikken er det klimagassutslipp og energiomstilling som dominerer. Dei får løyvd milliardar, mot berre nokre millionar til klimatilpassing og naturmangfald, fortel Selseng.

Ønskjer seg gode spørsmål

Noradapt har sett av ein femdel av grunnløyvinga framover til klimamonitoren. Då er ikkje egne forskingsprosjekt baserte på datasetta inkluderte, men det er all grunn til å tru at monitoren vil gje nok av mat til egne analysar. Selseng vonar at dei greier å presentere datasetta på ein slik måte at dei blir relevante og brukbare for alt frå fagpresse til forvaltning og forskingsmiljø.

– Når vi no får på plass infrastrukturen og datainnsamlingane, så startar det som har potensial til å bli fantastisk, nemleg forskinga: Vi vonar at alle som har eit interessant spørsmål eller ei problemstilling dei vil ha svar på, kjem til oss slik at vi kan putte det inn i ei spørjeundersøking. Vi ønskjer oss at dette skal bli samlingspunktet for klimatilpassingsforskning i Noreg. Då vil prosjektet verkeleg få verdi, seier han. ●

ALDRI ANNA ENN SPRÅK

Kva skal vi med emeritus og emerita?

Eg meiner orda altså, ikkje personane.

Kan vi ikkje berre seie «tidlegare» eller «pensjonert» professor? Nei, eg får ikkje dei to kvalifiserte språksynsarane våre heilt med på at emeritus og emerita er overflødige ord.

KRISTIANSEN: Eg har aldri tenkt at eg sjølv skulle verte emerita eller emeritus, men eg tykkjer det er ærerike titlar. Nestorar som deler av kunnskapen sin, har gjort seg fortente til titlane.

– Korleis vert orda brukte i dag?

KRISTIANSEN: Dei vert mykje brukte på nettsidene til universiteta om dei som er pensjonerte, men framleis aktive fagleg. Helge Dyvik og Gunnstein Akselberg er to døme frå instituttet mitt. Dei forskar eller formidlar framleis og tilhøyrer miljøet, ikkje som tilsette, men som fagpersonar. Titlane er ikkje for professorane som berre dreg på hytta eller jobbar i hagen når dei vert pensjonistar.

– Trengst orda fyrst og fremst på nettsidene til universiteta?

KRISTIANSEN: Det er iallfall ein stad å vere synleg, med kontaktinformasjon òg. I korpus (databasar over språkbruk i mellom anna litteratur og media, journ.mrk.) er emeritus desidert mest brukt saman med professor, pave og biskop. Sjeldnare døme er etnolog emeritus og navigatør emeritus.

– Og eg har sett at fyrsteamanuensar og dosentar kallar seg emeritus og emerita. Men titlane kling gamaldags, så er orda i tilbakegang?

KRISTIANSEN: Nei, og eg var ikkje klar over at dei er såpass mykje i bruk enno. Når eg ser i Språkbanken – Nasjonalbiblioteket sine tekstkorpus – har det faktisk vore ein auke i bruken av emeritus frå 1990 til 2010. Fram til 2013 er det eit lite fall, og etter dette finst det ikkje data der.

– Kva kjem orda av?

VÅGE: Emeritus kjem frå latin og er sett saman av preposisjonen «ex» – ut – og «meritus» – meritt, påskjøning, teneste. I *Fremmedordbok* frå 1902 står det om emeritus: «udtjent, som paa grund af alder eller svagelighed er afgaaet fra sit embede.» Når det gjeld kva tid ordet kom i bruk, peikar kjeldene i ulike retningar: tilbake til romerske soldatar eller fyrst til nylatin på 1600-talet med om lag same tyding. Så har ordet vandra over til det vitskaplege og det geistlege området. Internasjonalt har emeritus vore i bruk i academia sidan slutten av 1700-talet og i Noreg frå 1800-talet. Forma emerita kom til Noreg i 1980-åra.

Og der må vi stoppe. Det er ein tilbakevendande diskusjon om «emeritus» skal dekkje både kjønn eller om kvinner skal vere «emerita». Språkrådet skriv på heimesidene at det ifølgje latinkjennarar ikkje er korrekt latin å byte ut -us med -a for kvinner. Professor er eit hankjønnsord på latin, og etter vanleg bøying er endinga dermed -us. Ein kan samanlikne, som Språkrådet gjer, med samanstillinga «ei lita professor», noko som vil skurre for mange nynorsksbrukarar. Emerita-forma har like fullt fått eit visst fotfeste, blant latinforskarar òg, og både formene står i ordbøkene. Men på heimesidene til Universitetet i Oslo kan ein lese: «UiOs språkforum har etter en lengre diskusjon konkludert med at det grammatisk korrekte for en kvinnelig pensjonert professor er: **professor emeritus.**»

VÅGE: Om UiOs språkforum ikkje vil bruke professor emerita, er dei på

I språkspalta har vi fast hjelp av to terminologar, som uttalar seg berre på vegner av seg sjølve:

MARITA KRISTIANSEN er språkforskar ved Universitetet i Bergen og leiar for Språkrådets fagråd for fagspråk og språk i samfunn og høgere utdanning.

OLE KRISTIAN VÅGE er terminolog ved Nasjonalt senter for helsefagleg terminologi i Direktoratet for e-helse.

Kva ord eller spørsmål bør vi ta opp i språkspalta?
Send framlegg til kjetil.brottveit@forskerforum.no.

ville vegar. Rett nok kan ein skilje mellom grammatisk og biologisk kjønn, men her er dei på kollisjonskurs med faktisk språkbruk. «Professor emeritus» blir oppfatta som eit ord med samanfallande grammatisk og biologisk kjønn, og det har gjeve opphav til «professor emerita» for kvinner. «Emerita» er no normert av Språkrådet og fått oppføring i ordbøkene! Ein interessant parallell er ord som til dømes «talsmann» og «formann». Sjølv om det vart hevda at «mann» her kunne syne til både kvinne og mann, så vart det ikkje oppfatta slik av språkbrukarane. Men i motsetnad til å skape eit eige ord for kvinner («talskvinne», «forkvinne»), har ein gått for kjønnsnøytrale alternativ («talsperson», «leiar»). Problemstillinga kan altså løysast på ulikt vis. Poenget mitt er at orda må tilpasse seg røyndomen vi lever i.

– Sjølv om bøyinga vert feil?

KRISTIANSEN: Ja, det er ikkje slik at latinen må stå spikra. Eit prinsipp vi som jobbar med ordbøker, fylgjer, er å sjå på kva som vert brukt. Norsk er norsk, latin er latin. Og norsk hentar frå andre språk.

– I *Forskerforum* har vi ikkje vore konsekvente på dette. Folk føretrekkjer det eine eller det andre, og det er vanskeleg å ikkje lytte til det. Skal det vere opp til kvar enkelt?

KRISTIANSEN: Tradisjonelt har professoren vore ein mann. Derfor kan eg skjønne eit ekstra behov for å signalisere kjønn for kvinner ved å bruke emerita.

– Vi treng ein periode der vi markerer at «uttente» professorar kan vere kvinner før vi går over til ein sams, kjønnsnøytral tittel?

VÅGE: Ynsket om å kalle seg emerita er legitimt. Men eg har lurt på om vi skulle ha bytt om på rekkefylgja – til emeritusprofessor, som kunne ha fungert betre i løpande tekst. Professor emeritus eller emerita – det vert noko som ein signatur, ord som passar best i ein tabell. Emeritusprofessor er lettare å bruke. Ein må nesten kunne latinske bøymingsmønster for å skrive professor emeritus i fleirtal, om ein ikkje vil følge den normerte bøyinga, då.

– Så favoritten din er eit nytt alternativ?

VÅGE: Ja.

MILITÆRT

- Kva er det spesielle ved Jeger-troppen, som sorterer under Forsvarets spesialkommando?
- Kva var – det i ettertid noko misvisande – namnet USA gav krigen i Afghanistan?
- Kva for land kjem den private militære organisasjonen Wagner-gruppa frå?
- Og kva heiter den amerikanske private militære organisasjonen som i 2007 drap 17 sivile i ein skyteepisode i Bagdad?
- Kva type jagarfly har Forsvaret gått til storinnkjøp av for å erstatte F-16-flya sine?

POLITIKARAR I 1970-ÅRA

- Kva for Høgre-kvinne tok plass på Stortinget i 1977, og vart sidan justisminister i Willoch-regjeringa?

FOTO: STORTINGET

- Kven var forbundskanslar i Vest-Tyskland frå 1974 til 1982?
- Kva heitte Israels første kvinnelege statsminister?
- Kven var kyrkje- og undervisningsminister i to omgangar før han vart industriminister og i 1978 Noregs første oljeminister?
- Kva heiter psykologen, SV-politikaren og kvinnesaksprofilen som vart første kvinne med presidenttittel på Stortinget (som lagtingspresident), og som sidan har jobba blant anna for UNESCO, UNICEF og NUPI?

BJØRN

- Kva var det professor Bjørn Høyland ved Universitetet i Oslo nyleg stod fram og fortalde om?

b) I kva for landskap mellom Oppland og Buskerud, kjent frå bøkene til Mikkjel Fønhus, fanst den siste heilnorske bjørnestamma før ho vart utrydda kring 1980?

- Kva er Fancy Bear?
- Kva for amerikansk president gav namn til teddybjørnen?

- Kva tyder eigentleg – bokstaveleg – det russiske ordet for bjørn, medved?

BARNE-TV

- Kva år vart nemninga barne-tv først teken i bruk hos NRK? (Margin: to år)
- Kva heitte dei to landstrykarane som vart spelt av Øyvind Blunck og Sverre Anker Ousdal i ein populær serie midt i 1970-åra?
- Kva for serie gjekk gjennom heile 1990-åra og brukte togstasjonen på Lørenskog som utandørs kulisse?
- Kva er det norske namnet på denne italienske figuren, som ofte vart brukt som små pauseinnslag?

- Kva for norsk barne-tv-serie figurerer i den nye James Bond-filmen, *No Time to Die*?

- MILITÆRT**
- Den består berre av kvinner
 - Operation Enduring Freedom
 - Russland
 - Blackwater (også godkjent: det nye namnet Academi)
 - F-35 (fullt namn: Lockheed Martin F-35 Lightning II)

POLITIKARAR I 1970-ÅRA

- Mona Røkke
- Helmut Schmidt
- Golda Meir
- Bjartmar Cjende
- Torild Skard

- BJØRN**
- At han er blitt truga på livet
 - Vassfaret
 - Ei russisk hackergruppe/cyber-spionasjegruppe
 - Theodore Roosevelt
 - Honningsvann

- BARNE-TV**
- 1970
 - Klubb og Babb
 - Sesam stasjon
 - Streken
 - Fantorangen

– Jeg har fått et mer omflakkende liv

For Oddmund Løkensgard Hoel er det likevel mer stressende å være professor enn statssekretær.

– Nå har du vært statssekretær i noen uker. Hvordan har livet endret seg?

– Hverdagen har blitt relativt forskjellig: Jeg skulle egentlig brukt den onsdagen, dagen etter at jeg fikk telefonen, til å sitte på statsarkivet i Trondheim, uten telefon og e-post, og kose meg med en sak fra 1820-åra som jeg graver i. Og så har jeg blitt en pendler. Jeg har fått et mer omflakkende liv.

– Var det Borten Moe som ringte deg?

– Ja. Da hadde jeg aldri truffet han, eller pratet med han. Jeg kjente han ikke. Jeg hadde ingen mistanke om at mitt navn ble vurdert. Så jeg ble noe overrasket!

– Hva tenkte du?

– Først lurte jeg på om noen tullet med meg. Så tenkte jeg at dette har jeg veldig lyst til. Det gikk ganske raskt å bestemme seg: fem-seks timer. Men det var mest for å få avklaringer på hjemmebane.

– Hvordan har de første ukene vært?

– Jeg må si at det har vært både uhyre interessant og morsomt, men også en svært bratt læringskurve. Det er det artig å oppleve igjen. Det var ingen myk startperiode. Vi var dypt inne i budsjettssamtalene en halvtime etter at jeg ble utnevnt.

– Hvordan er det sammenlignet med professorjobben?

– Mange lurer på om det er en stressende jobb, men det er mye mer stressende å ferdigstille en artikkel og ha tre forelesninger på samme tid. Da sitter du helt alene. Du kan ha all verden av tid, men får knapt med tid allikevel. I departementet er det en helt annen type stress. Her er det et maskineri rundt deg som tilrettelegger og rydder opp.

– Hvilke saker vil du sørge for å sette på agendaen?

– Vi vil satse på høyere utdanning og forskning over hele landet, tyngre enn det

FOTO: LEIF HAUGE

ODDMUND LØKENSFORD HOEL

Medlem av Forskerforbundet ved Høgskolen på Vestlandet (HVL)

STILLING: statssekretær (Sp) for forsknings- og høyere utdanningsminister Ola Borten Moe. Permisjon fra stillingen som professor ved HVL.

UTDANNING: hovedfag i nordisk språk og litteratur, Universitetet i Oslo, og doktorgrad i historie, NTNU

KARRIEREMÅL: Det var å bli professor, og det har jeg greid.

«Det er mye mer stressende å ferdigstille en artikkel og ha tre forelesninger på samme tid.»

som har vært situasjonen før. Vi skal også ta et krafttak for å hindre mer domenetap til engelsk, først og fremst i utdanningen. I universitets- og høyskoleloven står det klart og tydelig at man er forpliktet til å ivareta norsk språk i høyere utdanning og forskning, og vi har forventninger om at universiteter og høyskoler følger dette. Vi vil stille krav blant annet gjennom tildelingsbrev.

– Vi har også noen faste spørsmål.

Hva karakteriserer kontoret ditt?

– Det bærer preg av at jeg kun har vært her i tre uker: stilrene møbler, et par fine kunstverk på veggene og et greit lite møtebord, og en lenestol i hjørnet som jeg fortsatt ikke har sittet i. Ellers er det høyst minimalistisk: Det er verken stiftemaskin eller binders. Den eneste boka jeg ser, er statsbudsjettet.

– Når tenker du best?

– I den grad jeg noen ganger tenker godt, så tror jeg det er mer tilfeldig. Det kan være når som helst, og ingen bestemt situasjon eller tid på døgnet. Men jeg tenker ofte best når jeg prater med folk og dårlig når jeg sitter alene.

– Favorittroman?

– For å ta noe som passer: Jeg er svak for *Bondestudenten* av Arne Garborg. Den handler om brytningen mellom det urbane, akademiske elitelivet og bondekulturen, og det kulturmøtet det innebærer. Ellers *Tante Ulrikkes vei* av Zeshan Shakar. Begge to viser kulturelle spenninger i møte med høyere utdanning, men også hvor viktig utdanning er.

– Ja, er det et tema du kjenner deg igjen i?

– Nei, det kan jeg ikke si. Jeg kommer fra et møblert hjem i Trondheim, med bokhylle og to akademikerforeldre. Men faglig så har jeg vært interessert i sentrum-periferi-dimensjonen.

AV LINA CHRISTENSEN

Forunderlig bastant

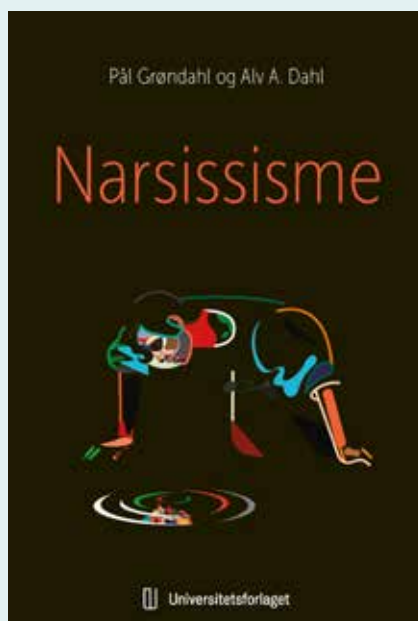
Stormannsgalskap, også kalt det grandiose selv, beskrives på en langt fra ydmyk måte.

Etter å ha lest ferdig *Narsissisme* av Pål Grøndahl og Alv A. Dahl, henholdsvis psykolog og psykiater, måtte jeg bort til bokhylla og bla litt i Hans Skjervheims kjente essay «Deltakar og tilskodar». Jeg trengte støtte til følelsen av ubehag jeg hadde kjent på gjennom lesingen. Boka hadde forvirret og provosert meg, gjort meg urolig. Målet med boka er å hjelpe, sier forfatterne. Å hjelpe meg! svarer jeg til det. Hvordan kan man hjelpe, i hvert fall på noen god måte, når man har en så instrumentell tilnærming? Og som følge av det, med en tone som synes kald i all sin saklighet. Kun et par steder har jeg ant streif av noe mildt. Dessuten er det ikke alltid så godt tenkt, det stoffet de presenterer, og det skaper forvirring, innimellom også en følelse av å bli lurt.

Forfatterne begynner med å presentere myten om Narkissos, kjent for sin skjønnhet, men også arroganse. Han blir straffet av gudene for sitt hovmod, dømt til en uoppnåelig kjærlighet, idet han forelsker seg i eget speilbilde. Etter det evner han bare å se seg selv. «Denne myten om selvopptatthet og avvisingen av et gjensidig forhold til andre danner grunnlaget for det psykologiske narsissismebegrepet», skriver forfatterne, og så gjengir de ulike tolkninger av myten, uten at det bidrar til noe som helst. De er jo ikke ute etter å forstå eller å gå i dybden, kort sagt å ta myten på alvor. De vet allerede hvor de skal, sitter allerede med svarene. Og det enda det hviler mengder av usikkerhet omkring temaet de sirkler inn. Grøndahl sier det selv: «Narsissismebegrepet er ikke helt lett å få tak på.» Dahl også: «Vi har mange teorier, men lite sikker viten om årsaksforholdene og sykdomsutviklingen.»

Og likevel anvendes begrepet. I de neste

«Hvordan kan man hjelpe, i hvert fall på noen god måte, når man har en så instrumentell tilnærming?»

PÅL GRØNDAHL OG ALV A. DAHL
Narsissisme
Universitetsforlaget, 2021
184 sider
Veil. pris: kr 369

kapitlene får vi en gjennomgang av hva narsissisme er, dens årsaker, hvordan den måles og om den kan behandles. Vi lærer også om ulike teorier og hvorvidt vi lever i et narsissistisk samfunn, med et tilhørende spørsmål: Er det mer narsissisme i dag? I hvert fall fødes vi alle som narsissister, og da må jeg skynde meg å presisere: Det finnes ulike typer narsissisme. To av dem regnes som en form for personlighetsforstyrrelse, kalt henholdsvis grandios og sårbar narsissisme, mens den siste er en sunn variant. Det er tross alt fint å ha god selvfølelse.

Ingen av de to narsissismetyperne er standardisert diagnose i Norge (men i USA), og faktisk regner man med at det er under én prosent som lider av dette. Det er også lite norsk forskning på fenomenet, forfatterne viser i stor grad til amerikansk forskning. De drøfter funn, ser hva som opptre sammen etc., og kan godt

viser at forskningen er sprikende eller mangelfull. Vi får saklige beskrivelser og overordnede inndelinger, og alt dette gjør boka til en ryddig og lettlest populærvitenskapelig fremstilling. Men altså med mengder av ting å reagere på.

Forfatterne er trass i alt det usikre, bastante: «Barnet er i utgangspunktet både egoistisk og uempatisk.» De slår fast årsakssammenhenger: «Det overstimulerte selvet har fått for mye bekreftelse og overstimulering i barndommen.» Eller de forenkler og generaliserer uten å vise at det de gjør, er å si noe mulig blant mye annet mulig. De fjerndiagnostiserer dronningen i eventyret om Snøhvit uten et eneste glimt i øyet. De blander høyt og lavt: dikt av Olaf Bull med Paradise Hotel. De er skjematiske, også når vi endelig får en forklaring på narsissistenes oppførsel: «De mangler trygg selvfølelse.» Dessuten godtar de det vedlagte spørreskjemaet, som mye av forskningen hviler på, og som bestemmer hvem som er narsissist. Her skal man krysse av på en av to påstander, som ofte er banale, forutinntatte og lite komplekse i sin forståelse av mennesket: «Når jeg får komplimenter, blir jeg iblant sjenert» – «Jeg vet at jeg er god fordi alle sier det til meg.»

Fra hvilken posisjon er det forfatterne påstår alt de påstår? Fra en tenkt nøytral utenfra-posisjon, noe som gjør dem til hva Skjervheim kaller «tilskodarar». En «tilskodar» går ikke i dialog med, tar ikke innholdet i det sagte på alvor, lærer ikke av, bare om. Dette vises særlig tydelig i måten de bruker de innflettede diktene og tekstutdragene på. De fremstilles entydig, kategoriene står allerede klare. Forfatterne skal bare frem til sitt ene, lytter dermed ikke – og slik nivelleres alt annet. Eller, vent litt, denne arrogansen og mangelen på en lyttende holdning, at man er skråsikker og også blind for hvordan man holder på ... Hm, hvordan var det med han derre Narkissos igjen? Han som ble straffet for sitt hovmod?

Skal man først snakke om narsissisme, kan man like gjerne også inkludere seg selv. Vi er der alle sammen, i større eller mindre grad. Det store spørsmålet er hvorfor vi holder på så sann; hvorfor er hovmod så lett å ty til?

AV AASNE JORDHEIM

Tettpakka forsvar for det moderne demokratiet

Boka set dialogen mellom opplyste borgarar i sentrum, men innbyr ikkje så lett til dialog sjølv.

GUNNAR SKIRBEKK
Religion i moderne samfunn
Dreyers Forlag, 2021
222 sider
Rettl. pris: kr 299

Eg vågar meg på ei kort samanfating av boka: Med omgrepet «religion» som motvekt drøftar Skirbekk vitskap (vitskaps-samfunnet), ytringsfridom (i rettsstaten) og samfunnsinstitusjonar (i velferdsstaten). Religion, skriv Skirbekk i bokas siste avsnitt, «høyrer menneskelivet til, slik det er, forunderleg og sårbart», og religion blir òg eksempelet *par excellence* på kva utfordringar som finst «i det moderne samfunn». Som vitskapsfilosofiske ideal legg Skirbekk vekt på kritikk, i kantiansk tapping: ikkje som ei «negativ avvising, men som ei konstruktiv lutring, ei forbedring».

Dei som har lese Skirbekk, veit at det krev høg konsentrasjonsevne å følgje dei tettpakka resonnementa hans. Lesaren veit òg at skrivemåten er stringent og oppdragande i den forstand at argumenta hans særleg har omgrepsavklaring som eit vesentleg endemål. Boka er eit godt forsøk på å gjere oss klar over nøyaktig kva me diskuterer når me snakkar om til dømes ytring, krenking, multikulturalisme eller demokrati.

Den fyrste delen av boka handlar om vitskap, og er ei god grunnlagstenking om kva alle typar vitskap har til felles, i korte trekk «informert og sjølvkritisk argumentasjon og gjensidige læringsprosessar». Desse trekk må òg smitte over på religionane sjølve, særleg dei tre store: Dei må vise seg viljuge til å gå i dialog om og i seg sjølve. I bokas andre del handlar det om rettsstaten, og grensene som er nødvendige å trekkje mot tenking som baserer seg i stort mon på tru og følelsar. Det same gjeld tredje del, som ser religion i lys av andre samfunnsinstitusjonar.

«Dei som har lese Skirbekk, veit at det krev høg konsentrasjonsevne å følgje dei tettpakka resonnementa hans.»

Gjennomgåande i boka ligg ei grunnleggende haldning til kor viktig og kor suverent demokratiet er. Det vert følgt av eit normativt krav: Det er vår fordømde plikt å vere opplyste. Forfattaren legg ikkje skjul på at den nordiske modellen av velferdsstaten er ein vellukka versjon av dette idealet, men òg at me står framfor ei varsla krise. Det ligg mange åtvaringar i teksten, til dømes faren for å miste av syne den avgjerande rolla kulturelle og historiske særpreg – òg dei religiøse – har hatt for modellen.

Boka er opplyssande, stringent og prinsipiell og eignar seg best for lesaren som vil vere betre skodd med riktig omgrep til rett tid. Men boka er òg tunglesen. Eit døme på begge delar: «grunngevinga for ytringsfridomen som allmenngyldig prinsipp [er] ikkje empirisk, ikkje deduktiv, ikkje rasjonalistisk [men] framstår som ei ufråkommeleg prosedural norm for seriøs diskusjon.» For eit ålment publikum trur eg dermed vinsten er noko avgrensa, skjønt eg er open for å ta feil her. Frå ein fagleg synsstad vil det største utbyttet for fleire av samfunnsfaga kanskje ligge i bokas siste del, der Skirbekk kort går gjennom, og gjev kritikkar av, to bøker frå 2019. Den første er Jürgen Habermas' siste bok – der grunnsteinen er at religion (kristendomen) enno har potensial til å by på «solidarisk motivasjon» i ei (vestleg) verd i krise. Den andre er boka til Ahmet T. Kuru, med barndom som tyrkisk muslim og vaksenliv som professor i politisk vitskap i USA. Hans bok om islam i eit klasseperspektiv er ikkje like optimistisk som Habermas', og åtvarar kraftig mot konstallasjonar der politiske og religiøse klassar finn saman. Ein treng ikkje vere pessimist for å sjå at nett dét er eit mogeleg utviklingstrekk – òg i det moderne samfunnet.

AV KJETIL VIKENE

Når alt blir historier

En gjennomarbeidet bok som i seg selv viser det forførende ved forskningsformidling.

ÅSMUND HUSABØ EIKENES
Den gode historia. Skriveråd for engasjerande forskningsformidling
Universitetsforlaget, 2021
104 sider
Veil. pris: kr 249

Med 2000-årene kom alle historiene for alvor. Plutselig var det ikke bare en skvett melk jeg skjenket meg i kaffen. Den hadde en bakgrunn, et særpreg, og et mål her i livet, kunne jeg lese meg fram til på melkekartongen. Stiliserte blomstermotiver var blitt byttet ut med personlige fortellinger fra melkegårdene.

Og nå skal også forskning presenteres i form av fortellinger. For som Åsmund Husabø Eikenes skriver helt til slutt i sin nye bok: «Å vere forskarar og formidlarar handlar om å fortelle gode historier».

Det jeg kjenner aller mest på etter å ha lest *Den gode historia*, er en stor ambivalens. På den ene siden er jeg generelt lei av alle historiene jeg støtt serveres, av å skulle more meg til døde og få et følelsesmessig engasjement for ethvert produkt jeg kommer i kontakt med. På den andre siden lever vi nå tydeligvis i fortellingenes tid, og hvorfor skal ikke da noe av det viktigste vi har – forskningen – benytte seg av de mulighetene som ligger i et godt narrativ for å nå ut?

Og om jeg nå velger å hengi meg til min egen samtid, finnes det nok få her i landet som egner seg bedre enn nettopp Eikenes til å være fortaler og fanebærer for forskningens fortellinger. Selv har han bakgrunn som kreftforsker, men har siden 2019 hatt ansvaret for undervisningen i forskningsformidling ved Det matematisk-naturvitenskapelige fakultet ved Universitetet i Oslo. Og han har selv skrevet en rekke gode fortellinger, både som journalist og som roman- og sakprosaforfatter.

Så la oss da samles rundt bålet, eller snarere boka, og låne øre til Eikenes. *Den gode historia* er en forholdsvis kort bok, men han rekker å si

Minefeltet idrett og politikk

En vanskelig tilgjengelig tekst om et viktig tema.

HANS ERIK NÆSS

Idrett, politikk og menneskerettigheter

Fagbokforlaget, 2021

208 sider

Veil. pris: kr 379

imponerende mye om det å skulle formidle skriftlig på en effektiv måte. Hoveddelen handler om kraften i den gode historien, seks kapitler som trekker opp de store linjene for strukturen i en vellykket fortelling, som diskuterer hva som skaper spenning i en tekst, som minner om forskjellen mellom etos, logos og patos, og som deler deg som formidler inn i tre hovedkategorier: forklarer, fortelleren eller kritikeren. Alt sammen kunne gjerne fått enda mer plass og tekst, men da hadde vel det hendige og umiddelbare ved boka forsvunnet. Andre del er den mest konkrete og matnyttige, med gode råd for både skriveprosessen og et klart språk. Det hele er lett tilgjengelig, godt formulert og gjennomarbeidet. Av alle bøker som kommer for tiden som skal gjøre deg til en bedre formidler, er det ingen grunn til ikke å ha denne langt oppe på leselista di. Selv får den meg til straks lete etter en fengende inngang til denne anmeldelsen.

«Han rekker å si imponerende mye om det å skulle formidle skriftlig på en effektiv måte.»

Og likevel, eller kanskje nettopp derfor, sitter jeg og kjenner på noen motforestillinger. Det kjennes så symptomatisk at det er et sitat av Apple-gründeren Steve Jobs som får innlede første del av boka. «Den mektigste personen i verden er historiefortelleren», siteres Jobs på, selv en svært mektig mann da han levde. For historier gir makt, de forfører og også forenkler. Spørsmålet jeg sitter igjen med etter endt lesning, er om det finnes noe utenfor de besnærende fortellingene, eller om vi alle nå er lenket fast ved bålet, i våre følelsers vold.

AV SIRI LINDSTAD

I oktober 2017 gikk de to norske fotballspil- lerne Per Ciljan Skjelbred og Rune Almen- ning Jarstein ned på kne på Olympiastadion i Berlin. Anledningen var kampen mellom Hertha Berlin og Schalke, der alle Herthas spillere valgte å vise sin støtte til kampen mot rasisme. #TakeA Knee var kommet til Europa, etter å ha startet i USA året før.

Slike markeringer som dette er imidlertid omdiskuterte, for skal man virkelig blande idrett og politikk, spør noen? Når Hertha-spil- lerne kneler på Olympiastadion, skjer det på en arena som ble brukt til omfattende nazistisk propaganda for mindre enn hundre år siden. Det er lett å heie på idrett som engasjerer seg i politiske saker man selv er enig i, men hva tåler vi av uenigheter?

Idrett, politikk og menneskerettigheter har et uavklart forhold, skriver Hans Erik Næss i sin nye bok, med nettopp de tre begrepene som tittel. Næss er sosiolog og førsteamanuensis ved Høyskolen Kristiania, og har som ambisjon med boka å løse opp i denne gordiske knuten av det som kan framstå som motsetninger: idret- ten som et nøytralt og politisk uavhengig sted, samtidig som vel, ingen kommer undan politi- ken, for å sitere en velkjent 1970-tallslåt. Heller ikke idretten kan blunde for rasisme, sexisme og andre brudd på menneskerettighetene.

Næss skal gjennom hele boka løfte fram det ene dilemmaet etter det andre, vri og vende på begreper og virkelighetsforståelser. Han ser ut til å ha oversikten over et komplekst felt, men selv mister jeg den ganske tidlig, og etter et par kapitler tenker jeg: Denne boka er ikke ment

for meg, en alminnelig uopplyst leser. Jeg har sympatien for problemstillingene, her jeg sitter i sofaen, men jeg har ikke bakgrunnskunnska- pen som tydeligvis må til om de ulike nasjo- nale og internasjonale idrettsorganisasjonenes historie, oppbygging og virke. Dermed forblir det ganske uavklart for meg hvem som burde skjerpe seg, og hvordan.

Næss er flink til å minne om etiske dilem-

«Djevelens advokat burde vært på jobb den dagen denne teksten ble redigert ferdig.»

maer som idretten har stått og står overfor – neste års VM i fotball for herrer i Qatar og vilkårene for migrantarbeiderne i vertslandet, for bare å nevne ett. Men eksemplene presen- teres mest i forbifarten, mer som apropos-er snarere enn utgangspunkt for å forstå hvor, hva og hvorfor noe står på spill. Kanskje blir jeg ekstra streng ettersom jeg ser at boka har fått støtte fra Friit ord, og dermed er tenkt skal bidra til den offentlige debatten.

Det er da heller ikke forskeren, men formid- leren, og også forlaget, jeg skyter på. Teksten er tyngt under passivkonstruksjoner som gjør at man mister av syne hvem som egentlig er subjektene i diskusjonene, og dermed hvem som faktisk kunne foreta seg noe når men- neskerettigheter står på spill. Forfatteren har brukt Harvard som referansesystem, et sys- tem jeg i utgangspunktet har sans for, men her blir parentesene stående for tett, og jeg lengter etter et enkelt fotnotesystem. Når et stort antall sitater i tillegg er gjengitt på engelsk (latskap!), blir lesingen rett og slett veldig humpete. Dje- velens advokat burde vært på jobb den dagen denne teksten ble redigert ferdig.

Mine innvendinger mot formen gjør ikke innholdet i boka mindre viktig. For hvor går grensen mellom å knele for en viktig og riktig sak, og å gjøre knefall?

AV SIRI LINDSTAD

Kildenært og skarpt

Ingjerd Veiden Brakstad beskriver godt hvordan det er å ikke passe inn i majoritetens fortelling.

Samlagets nye serie *Krisetid* består så langt av fem korte bøker om forskjellige kriser i norsk (lokal, nasjonal, transnasjonal og internasjonal) historie. De handler om Tjelleskredet i 1756, krisen i 1930-årene, kvenenes flukt fra hungersnød i Finland til Finnmark på 1800-tallet, og de norske borgerkrigene på 1100-tallet. Og, i herværende bok, hvordan de norske jødene som kom tilbake til hjemlandet etter å ha vært i eksil eller fangenskap under krigen, opplevde og håndterte den virkeligheten som møtte dem da de kom hjem. Få hadde nemlig regnet med at de kom til å komme tilbake.

Veiden Brakstads bok heter *Etter folkemordet. 1945–*, for å indikere denne krisens manglende endepunkt. Dette er en bok om hvordan det er å ikke være inkludert i den kollektive fortellinga, og å ha en opplevelse som er radikalt forskjellig fra det nasjonale kollektive minnet. Den er sånn sett en god påminnelse om forskjellen mellom historie (som fag) og kollektivt minne (et felles narrativ som er påvirket av faghistoriske trender, men også av TV-serier, film, media, og historisk formidling i skolen). Veiden Brakstad skriver om etterkrigstida også som en «etterfolkemordstid», og denne nye begrepsbruken er overraskende nok til å skape nye sammenhenger. For, som flere historikere, etterkommere og journalister har påpekt i løpet av de siste årene, så har det norske kollektive minnet av krigen og etterkrigstida (eller altså da folkemordet og etterfolkemordstida) vært preget av majoritetsbefolkningens fortellinger.

Veiden Brakstad jobber i dag ved Faldstad-senteret, og har tidligere forsket på og skrevet om medias fremstilling av humanitære katastrofer. Og det er medier hun bruker som primærkildemateriale i denne fortellingen også. Hun skriver kildenært og har med vilje valgt å inkludere en del veldig lange sitater, både fra norske aviser under og etter krigen

«Alt i alt er denne boka forbillig formidling av andres og egen forskning.»

INGJERD VEIDEN BRAKSTAD
Etter folkemordet. 1945–
Samlaget, 2021
122 sider
Veil. pris: kr 249
Oversatt av Ole Jan Borgund

og folkemordet, og fra norske jøder. Og dette er et grep som fungerer godt. Vi får hele kunngjøringen om at alle norske jøder skal få påtrykt en J i passet, og hvem som regnes som jøder, og det er rystende å lese norske aviser forklare begrepsbruken, selv når man kjenner historien fra før. Veiden Brakstad sier at noe av grunnen til at hun bruker så lange sitater, er at hun ikke vil at hennes analyser skal stå i veien for hva kildene selv har å si, men jeg er glad hun ikke fulgte det opp fullstendig, for hun gir oss også gode analyser.

Dette er en bok om folkemordet like mye som om tida etterpå. Vi får en forklaring på hva folkemord (og dette spesifikke folkemordet) er, og hvordan dette ble gjennomført. Prosessen

var stegvis, nettopp for å skape falsk trygghet. Det er mye her som ikke er ny informasjon, men som er oversiktlig og vel presentert, og en god påminner om at deler av prosessen «ble gjennomført i full offentlighet». Her er det mange koblinger til en annen bok som kommer ut denne høsten – Synne Corells *Likvidasjonen: historien om holocaust i Norge og jakten på jødene eiendom*.

For denne spesifikke minoritetsgruppen lå det en vanskelig dobbelthet i perioden etter 1945. Som Veiden Brakstad viser så ble de norske jødene situasjon sett, i den forstand at de ble anerkjent som ofre for «Tysklands forferdeligste forbrytelse i Norge» og dermed ofre for den samme overgrepet som det okkuperte Norge. Men samtidig ble deres situasjon ikke forstått dersom interessene deres kom i konflikt med majoritetsnordmenns eller statens. Mediene presenterte nordmenns mot og tyskernes sadisme, men omtalen av norske jøder forsvant når virkeligheten ikke passet med disse to fortellingene.

Veiden Brakstad bruker en spesifikk familiehistorie som en rød tråd gjennom boken – om Rosa Kahn som ble drept i Auschwitz, og hennes oldebarn som mange år senere flyttet inn i huset ved siden av den mannen som satte henne på toget sørover i 1942. Dette blir en slags rammefortelling som kan eksemplifisere de forskjellige delene av denne historien om arrestasjoner, flukt, folkemord og tilbakekomst, og det at både historien, traumer og tap lever med oss og videre i neste generasjon. Jeg har ett lite ankepunkt: Jeg synes vi får litt for lite av denne historien ad gangen, og det kan føre til litt forvirring, særlig i begynnelsen. Men dette er en kort bok, og det er mye som skal med.

Alt i alt er denne boka forbillig formidling av andres og egen forskning. Mange av innsiktene Veiden Brakstad formidler, er ikke nye – hun lener seg på en tradisjon – men de er heller ikke nødvendigvis en del av det norske kollektive minnet av krigen og etterkrigstiden. Men, som Veiden Brakstad både skriver og viser: «Holocaust er også norsk lokalhistorie.»

AV IDA JAHR

Seksuell trakassering bryter med forskningsetikken

Er det noe ved strukturene i academia som muliggjør maktmisbruk? spør May-Len Skilbrei og Heidi Østbø Haugen.

Tidlig om morgenen den 26. oktober trykker dr. Yuan-Chi Lung på post-knappen på Facebook. Hun forteller hele verden det hun inntil da bare hadde delt med venner: Veilederen hennes ved prestisje-

universitetet Tsinghua i Beijing trakasserte henne seksuelt.

Støtteerklæringene strømmer inn under den åpne Facebook-posten. Folk deler den sammen med sine egne kommentarer om trakassering i og utenfor academia. Dette er ikke første gang noen forteller om slike erfaringer fra kinesiske universiteter, og få tror det blir den siste. Maktforskjellene er dype – studenter er avhengige av foreleserne sine, og ph.d.-stipendiater er underordnet veilederen de har. Potensialet for misbruk er stort.

Samtidig som dr. Lung deler sin historie, kommer Al Jazeera ut med en podkast som ryster britiske universitetsmiljøer. Blant annet har studenter og en nyutdannet forsker ved Universitetet i Glasgow hver for seg sendt inn klager på en navngitt dosent for trakassering og maktmisbruk.

Klagene lå lenge uten å bli fulgt opp. Da de til slutt ble behandlet, ble de vurdert enkeltvis. I ett tilfelle sendte dosenten inn en motanklage om trakassering som den opprinnelige klageren fikk presentert på et møte uten å ha mulighet til å forberede seg. Fagforeningsrepresentanten grep ordet da klageren ble sittende rådløs. Dosenten flyttet til et annet universitet uten at den nye arbeidsgiveren fikk vite om trakasseringssanklagene.

Fryktet represalier

Om anklagene stemmer, er det snakk om grove brudd på de vilkårene yngre forskere trenger for å blomstre i academia, i tillegg til å være mulige lovbrudd. «Råtte epler» finnes i alle

grupper og land, de sakene vi beskriver over, kunne skjedd mange steder, men det er grunn til å spørre om det er noe ved strukturene i academia som muliggjør maktmisbruk, inkludert seksuell trakassering, og som står i veien for å anerkjenne og håndtere det.

Avhengigheten av veileder og sterk konkurranse mellom juniorer er et gjennomgående problem. Barrierer mot å varsle er også kjente i mange land. Felles for de kinesiske og britiske anklagerne er at det var redde for represalier om de varslet, i form av dårlige vurderinger, underkjente eksamener og å bli fratatt arbeidsoppgaver og videre karrieremuligheter. Derfor glattet flere av dem i stedet over det som hadde skjedd, og håndterte det som et personlig problem de enten bet i seg eller kun snakket med de nærmeste om.

AV
MAY-LEN SKILBREI,
professor i
kriminologi ved
Universitetet i Oslo
og **HEIDI ØSTBØ
HAUGEN**, professor
i Kina-studier ved
Universitetet i Oslo

Metoo i academia

Anklagerne har også til felles at de opplevde at institusjonene hadde dårlige systemer eller helt manglet rutiner for å følge opp varsler. Også dette er et velkjent problem i academia mange steder. Maktubalanse og knapphet om ressurser, for eksempel i form av få faste stillinger, skaper sårbarhet som kan misbrukes. Tette og asymmetriske relasjoner kan også gjøre at utsatte kvier seg for å gå videre hvis overtrap har skjedd.

Når personlig makt og faglig betydning henger så tett sammen, hvordan kan vi organisere academia på en måte som legger mindre til rette for maktmisbruk og gjør det lettere å si ifra?

Det å håndtere lovbrudd og misbruk av tillit som tilfellene beskrevet over, er institusjonenes ansvar. Som en følge av den internasjonale metoo-bevegelsen har det vært noe, men ikke mye, oppmerksomhet om seksuell trakassering i norsk academia. For fire år siden spådde forskningsjournalist Nina Kristiansen at «Nå er det akademias tur til #metoo», og Sophia Efsthathiou og Marit Hovdal Moan startet emne-

knaggen #metooakademia. Den store oppmerksomheten uteble, men ute i institusjonene har mye skjedd for å bygge gode og synlige institusjonelle rammer. Dette er en respons på det ansvaret som er gitt institusjonene, og sikkert også de bekymringene for overgrep i egne rekker som den internasjonale metoo-bevegelsen skapte.

Trenger gode varslingsystemer

Institusjonelt er det flere virkemidler som framstår som viktige. I og med at yngre forskere ofte er avhengige av etablerte forskere, spesielt veiledere, er det nyttig om institusjoner ser oppfølgingen av midlertidig ansatte som et kollektivt anliggende i tillegg til å være eventuelle veiledere eller prosjektlederens ansvar. Økt kunnskap og bevissthet om hvordan seksuell trakassering og mobbing henger sammen med generelle likestillings- og mangfoldsutfordringer ved institusjonen, er viktig. Å rekruttere bredt og verdsette mangfold er en måte å motvirke ensrettede miljøer som gjør juniorer ytterligere sårbare for overgrep, og som gjør det vanskeligere å si ifra.

Arbeidsgivere og studiesteder har varslings-systemer mot trakassering. I dag finnes det sentraliserte systemer for å melde fra og rutiner for hva som skal skje etter man har meldt fra på flere forskningsinstitusjoner. Det er hensiktsmessig å utforme disse slik at man håndterer sakene på et annet nivå enn der varselet og den anklagede er basert, slik at man sikrer at begge partene får sine rettigheter ivaretatt. For at systemene skal være effektive, må studenter og ansatte på alle nivåer være godt kjent med dem.

Maktforhold spiller inn

Institusjonenes innsats hjelper lite om ikke forskere også bidrar. Fra trakasseringssaker i andre sektorer vet vi at trakassering ikke nødvendigvis finner sted som et planlagt maktmisbruk, men fordi personer med makt

«Avhengigheten av veileder og sterk konkurranse mellom juniorer er et gjennomgående problem.»

KRONIKK & DEBATT

Send debattinnlegg og kronikkforslag til kjetil.brottveit@forskerforum.no.

Maks lengde på kronikk: 9000 tegn med mellomrom. Honorar for trykte kronikker: kr 2000. Maks lengde på debattinnlegg: 7000 tegn med mellomrom, men kortere innlegg har større sjanse for å bli trykket. Debattinnlegg honoreres ikke.

ikke i tilstrekkelig grad har reflektert over hvordan denne makten virker inn på sosiale relasjoner de inngår i. I desember i fjor falt en dom i Høyesterett som avklarer den rettslige standarden for hva det er rimelig å regne som seksuell trakassering. I denne saken slo Høyesterett fast at kontekstuelle faktorer som yrkeskultur og maktrelasjoner på arbeidsplassen påvirker hvor grensen går. Konteksten påvirker hvordan det er rimelig å fortolke enkelthendelser og serier av handlinger, og det betyr at man ikke bare må tenke på om visse handlinger er krenkende, men hvordan de tolkes i lys av hvilket maktforhold det er mellom de involverte. Handlinger man selv ikke ville reagert på eller ser som harmløse, kan tolkes annerledes av personer i en annen posisjon i hierarkiet og på et annet punkt i karrieren enn en selv. Dette er et spesielt nyttig perspektiv når man skal forebygge seksuell trakassering i akademia; maktforskjellene er store uten at det alltid anerkjennes, og arbeidet får ofte en stor betydning i ansattes liv, noe som gjør fallhøyden stor om noe skulle skje og varsles.

Etisk ansvar for den enkelte

Den beredskapen som er bygget, og stadig må forbedres, handler også om forskningsetikk. Ansvar for å legge til rette for et forskerfellesskap som bygger opp om forskningens kvalitet og samfunnsbidrag, er forskningsetisk. Det er gjennom å skape forskerfellesskap der meninger og teorier kan brytes mot hverandre uten mistillit til hverandres motiver, at god kvalitet i forskningen sikres. Og det er gjennom å skape trygge veiledningsrelasjoner at forskerkrutterers kompetanse utvikles og samfunnsbidrag formes.

Å legge opp til et åpent og konstruktivt debattklima og å sørge for at relasjoner mellom personer i ulike posisjoner i hierarkiet er preget av kollegialitet, ikke maktovergrep, er også et forskningsetisk ansvar for den enkelte. Gjennom å handle etisk i møte med andre, som kolleger, som veileder og som en som vurderer andres arbeid, bidrar forskere til å forebygge maktovergrep. Gjennom å handle etisk setter de et eksempel for andre, og de bidrar til å markere grensen mellom det akseptable og uakseptable.

Både institusjonene og enkeltforskere må forstå det å forebygge seksuell trakassering og mobbing som et forskningsetisk spørsmål. Et arbeidsmiljø uten seksuell trakassering og mobbing er en forutsetning for forskningens kvalitet og tillit innad i forskerfellesskapet, og derfor også for forskningens samfunnsbidrag. I *Håndbok i forskningsetikk og databehandling* skriver vi mer om hvordan institusjonene kan jobbe for å motvirke misbruk av skjeve maktrelasjoner, og om hvordan forskere kan øke sitt refleksjonsnivå om hva de skjeve maktrelasjonene i akademia betyr i praksis.

Gjesteskribentene skriver sant og subjektivt om forskning. De faste gjestene er John Peter Collett, Helga Eggebø, Oddveig Storstad og Lorenz Khazaleh.

Jeg ønsker meg en sekretær til jul

«Om jeg er på Tinder?? Nei, jeg har mer enn nok med å komme meg på Inspira.» Ektefølt og kontant svar fra en akademiker i egen omgangskrets. Vedkommende ønsker å være anonym.

Når svaret fikk latteren til å runge rundt bordet, var det selvfølgelig fordi gjenkjennelsen var stor. Vi var flere som hadde mer enn nok med Inspira. Men det er ikke bare Inspira. Med forbehold om at lista ikke er uttømmende, har vi minst 18 andre plattformer å forholde oss til: Cristin, Kasper og Lydia, hvorav ingen heter Berg-Hansen til etternavn, Oria, Conmodo, Blackboard (som neppe ble valgt på grunn av full skår på brukervennlighet), Collaborate, Leganto, E-vaktmester, Paga, Teams, Cisco, Fagpersonweb, Studentweb, NTNU-Hjelp, Ouriginal og Tofaktoraumentisering.

Tofaktoraumentiseringen er relativt ny på NTNU og fordrer at du har en smarttelefon. Nå er ikke universitetssektoren kjent for å være raus med frynsegoder, men det føles unektelig litt småpuslig at arbeidsgiver tar det for gitt at vi er villige til å bruke privat mobiltelefon for i det hele tatt å kunne få gjort jobben vår. Vi gidder trolig ikke å ta kampen. Ikke har vi tid heller, for vi har mer enn nok med å logge inn og ut av plattformer.

Jeg har ikke talt opp, men jeg bruker uforholdsmessig mye tid på administrative oppgaver. Det er ikke lenger nok å

lage en pensumliste med faglig relevante tekster, den skal også legges ut. På Leganto. Eller utforme eksamensoppgaver. De skal legges ut på Inspira. Og det må gjøres riktig – du må vite at du gjør de riktige valgene hele veien – hvis ikke kan du risikere å komme på forsiden av VG som hun som gjorde sensurveiledningen tilgjengelig for studentene samtidig som de fikk eksamensoppgaven. Det er jo litt uheldig.

Det arrangeres kurs i Inspira, men du får det liksom ikke i fingrene når det er et program du kun bruker to ganger i året. Da blir det å rote rundt på nettet for å finne svar på alle spørsmålene du har. Til slutt ringer du noen i administrasjonen, og de er behjelpelige med å fortelle deg at det ligger bruksanvisning ute på Innsida. Ofte også i form av en video. Da går fort de seks prosentene med administrasjonstid som er definert i stillingen. Irritasjonen stiger, og motivasjonen synker.

I fare for å framstå som del av generasjonen som var glad bare de fikk en appelsin til jul, noe fungerte faktisk bedre før. De het sekretærer og hadde oversikt, samt en utrolig evne til å ordne opp. Etymologisk betyr administrasjon å hjelpe, støtte eller ordne, og den skal fungere som et støtteapparat for organisasjonens egentlige oppgaver. Problemet er selvsagt at de som utfører de «egentlige

AV ODDVEIG STORSTAD,
førsteamanuensis ved
Institutt for lærerutdanning,
NTNU

oppgavene», er de vitenskapelig ansatte, noe som gjør det litt vanskelig å pirke i problematikken – det blir fort et statushierarki. Men jeg skal love en ting – en velfungerende administrasjon er alfa og omega. Det er litt sånn som med husarbeid – det er lett å overse det når det gjøres, men du verden hvor synlig det blir når jobben ikke utføres.

Tiden vitenskapelig ansatte bruker på å prøve å lære seg stadig flere plattformer kommer ikke fram i noe regnskap, men forblir en skjult transaksjonskostnad som kun materialiserer seg i den enkeltes arbeidshverdag – ikke bare i form av tapt tid, men også i form av irritasjon og svekket motivasjon. Derfor kommer det trolig til å fortsette slik som nå, men jeg ønsker meg veldig en sekretær til jul.

«Vi gidder trolig ikke å ta kampen. Ikke har vi tid heller, for vi har mer enn nok med å logge inn og ut av plattformer.»

Reinsdyrets flukt

Reinsdyret er dømt til å liggje stille her, men berre vent til det skal ut og springe.

Martti Ahtisaari var president i Finland frå 1994 til 2000. I oktober 1994 var han og kona Eeva Ahtisaari på statsbesøk i Noreg, og dei vitja Oslo og Tromsø. Biletet er frå Tromsø-delen av besøket, nærare bestemt avdelinga for arktisk biologi ved universitetet. Her forklårar professor Arnoldus Schytte Blix korleis han set inn ein radiosendar på ei reinsdyrsimle for å følgje henne gjennom heile året. Presidenten står lengst til høgre, og i midten finn vi kong Harald.

Så spring du, reinsdyr. Men ikkje tru at ingen ser deg.

Foto: Aleksander Nordahl / NTB

forsikring - trygghet for deg og dine

Bruker du medlemsfordelene dine?

Ta kontakt med Forskerforbundets forsikringskontor for en uforpliktende gjennomgang av ditt forsikringsbehov.

Hvordan måler man egentlig vakkert?

Vi må bli mer opptatt av innholdet i de vitenskapelige publikasjonene enn av rankingen, skriver Hilde Larsen Damsgaard.

UTDANNING: Hvordan kan vi skape tid og rom for kvalitet i høyere utdanning? La meg belyse fire aspekter:

En mer nyansert kvalitetsforståelse

Det første jeg vil trekke frem, er behovet for et mer nyansert kvalitetsbegrep. Vi opererer ofte med en snever kvalitetsforståelse til tross for at kvalitetsbegrepet er sammensatt. Kvalitet knyttes gjerne til rangering, antall, effektivitet og økonomisering. Det handler ofte om skåring, antall publiseringspoeng, studiepoengproduksjon og gjennomstrømming. Hvor høyt på rankingen, hvor mange, hvor mye og hvor fort. Selvfølgelig er omfang og produksjon viktig, og effektivisering kan også være et kvalitetsaspekt. Selvfølgelig kan kvalitet uttrykkes gjennom kvantitet. Men kvalitet kan ikke begrenses til kvantitet. Da mister vi noe viktig. Inspirert av Bo Enderoth kan vi spørre: Hvordan måler man egentlig vakkert? Og overført til vår sammenheng: Hvordan måler vi egentlig danning, kritisk tenkning eller verdien av det uoppdagede, det utforskede og det ukjente?

Så fremover, for å skape reelt rom for kvalitet i forskning og undervisning, må vi operere med et bredere og mer nyansert kvalitetsbegrep. Vi må nærme oss kvalitet også som et kvalitativt fenomen. Vi må bli mer opptatt av innholdet i de vitenskapelige publikasjonene enn av rankingen og av hvem som produserer hvor mye på hvilket

AV **HILDE LARSEN DAMSGAARD**, dosent ved Institutt for pedagogikk på Universitetet i Sørøst-Norge

nivå. Vi må bli mer opptatt av hva og hvordan studentene lærer, og hvordan vi skaper god utdanning, enn av hvor mange studenter som gjennomfører hvor fort. Kvalitet må dessuten i mye større grad være et kollektivt anliggende for ledelse, vitenskapelig ansatte og studenter. Tid og rom for kvalitet fordrer derfor et vi.

Mer medbestemmelse og mindre regnskapsplikt

Det andre jeg ser behov for, er økt involvering og medbestemmelse og mindre styring og regnskapsplikt. Det heter seg at det har foregått en demokratisering av høyere utdanning fordi flere aktører i og utenfor utdanningsinstitusjonene er involvert i arbeidet med å definere kvalitet. Men det kan hende at det snarere har foregått en forflytning av definisjonsmakt med det som konsekvens at de vitenskapelige ansatte i økende grad er satt på sidesporet og har mindre innflytelse enn før.

For å skape tid og rom for kvalitet må utstrakt medvirkning settes i system, og vitenskapelig ansatte må få en mer sentral rolle i arbeidet med å sikre rammer for kvalitet i forskning og undervisning. Hvis vi stadig må drive utdanning på sparebluss, hvis tiden satt av til undervisning og

veiledning ikke strekker til, så hemmer det ikke bare kvaliteten i utdanningene. Det hemmer også kvaliteten på forskningen, fordi forskningstiden lett kan spises opp av andre oppgaver med underdimensjonert tidsbruk. De dilemmaene dette innebærer, kan fremover ikke transporteres til og overlates til den enkelte ansatte å håndtere. For mange med grenseløse arbeidsuker som konsekvens. Dette må møtes og analyseres som et systemproblem. Det fordrer økt involvering av vitenskapelig ansatte. Ikke som sandpåstrøere, men som premissleverandører. Tid og rom for kvalitet fordrer også her et reelt vi.

Likestilte virksomheter

Det tredje jeg vil understreke, er at kvalitet i forskning og undervisning krever at vi fastholder at forskning, utdanning og formidling er sidestilt, komplementære og ikke konkurrerende virksomheter. Fortsatt fremstår forskning i mange sammenhenger som den foretrukne virksomheten, den som har mest prestisje, og den det lønner seg å bruke tid på hvis man skal ha en karriere i høyere utdanning. I et slikt landskap kan arbeid med undervisning oppfattes som en hemske med tanke på det som egentlig gjelder. Begrepsparet forskningsfri og undervisningsbelastning vitner kanskje om det. For å unngå denne prestisjeforskjellen må det legges til rette for reelt sidestilt karriereløp og insentiver som gjenspeiler likeverdighet selv om profilene er ulike. Det betyr for eksempel at en førstelektor bør anerkjennes på lik linje med og tjene det samme som en førsteamanuensis, og en dosent det

samme som en professor. Tid og rom for kvalitet fordrer at kampen mellom karriereløpene avblåses.

Forskningsbasert undervisning

Det siste jeg vil trekke frem, er behovet for mer forskningsbasert undervisning. Ofte assosieres forskningsbasert undervisning med formidling av forskningskunnskap, det handler altså ofte om det faglige innholdet i forelesninger. Det skal vi selvfølgelig fortsette med. Men vi bør utvide forståelsen vår. Forskningsbasert undervisning bør også innebære at vi bygger undervisningen vår på allerede eksisterende kunnskap om undervisning og læring. Dessuten må vitenskapelig ansatte fremover ha en mer utforskende, systematisk og vitenskapelig tilnærming også til egen undervisningsvirksomhet. Med kollegaer som observatører, med studenter som medforskere, ved hjelp av intervjuer, tekster eller surveyer kan vi få forskningsbasert kunnskap også om undervisning og læring. Gjennom å åpne auditoriene og utsette undervisningsvirksomheten vår for forskerblikket kan vi fremskaffe et solid kunnskapsgrunnlag for kvalitetsutvikling i studiene. Å forske på egen undervisningsvirksomhet må derfor høyere opp på agendaen i høyere utdanning.

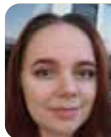
Tid og rom for undervisning og forskning fordrer prioritering av arbeid med kvalitet i både undervisning og forskning. Det fordrer, som allerede nevnt, på sin side en forståelse av undervisning og forskning som komplementære og likeverdige virksomheter. Som vitenskapelig ansatte i høyere utdanning er vi forpliktet til å jobbe systematisk, etterrettelig og kunnskapsbasert med både undervisning og forskning. Det kan bety at vi må ta et oppgjør med det tankegodset og de systemfaktorene som kan gjøre det nærliggende å se på arbeid med undervisning som en belastning. Kvalitet i høyere utdanning handler følgelig ikke om enten forskning eller undervisning. Tid og rom for kvalitet i høyere utdanning fordrer et forpliktende både og.

Teksten er basert på et innlegg Hilde Larsen Damsgaard holdt på Forskerforbundets «forskningspolitisk seminar» 9. november.

«En førstelektor bør anerkjennes på lik linje med og tjene det samme som en førsteamanuensis og en dosent det samme som en professor.»

Hvem er ansvarlig for studentenes velferd?

Kvaliteten på studiene og studentenes psykiske helse henger sammen, mener Forskerforbundets studentforening.

Av Forskerforbundets studentutvalg ved nestleder
VICTORIA R.J. ALTERSKJÆR

STUDENTVELFERD: Nå er en ny regjering på plass, og Forskerforbundet student, fagforeningen til studentmedlemmer i Forskerforbundet, forventer at den nye regjeringen tar ansvar for studentenes velferd. Forskerforbundet student mener at kvaliteten på studiene og studentenes psykiske helse henger sammen, og en av de største truslene for studiekvaliteten er et skifte mot digitalisering av studiene og generell kutting av ressursene som er tilgjengelige for universitetene. Noe av dette ansvaret mener vi ligger hos regjeringen, og vi mener at de må investere i studentene for at studentene skal kunne bidra til å styrke det norske samfunnet.

Et annerledes år

Det har vært et tungt og sårbart år for studentene under koronapandemien. Det har blitt mer digital undervisning enn før, dårligere psykisk helse og et oppsving av ensomme studenter. Pandemien har vist oss flere svakheter ved infrastrukturen innen høyere utdanning, og det har aldri vært tydeligere enn nå hvor viktig det er å bygge et fellesskap i studietiden. Aktivt og konsekvent oppmøte i løpet av studietiden er nødvendig for at studiene blir fullført, men det er også grunnleggende for å føle tilhørighet innenfor fellesskapet.

Viktigheten av studietiden

Studietiden kan være en milestein i livet – hvor vi lærer mye om oss selv, om andre, og vår plass i samfunnet. Det første året av studiet er tungt. Når vi har fullført studiene, så vil vi kunne si at vi har kommet ut av

det som kompetente arbeidere. Alt dette blir enklere å oppnå når man føler at man er en del av «gjengen», en del av et fellesskap. Det er lett å tenke at man egentlig ikke hører til ved studiet, eller at du ikke har noe til felles med dine medstudenter. Vi i studentutvalget har selv kjent på dette presset, frykten og utenforskapet, og det er derfor vi mener at regjeringen nå må vise at de bryr seg om studentenes velferd.

Hvordan skal vi skape et fellesskap?

Det er mange veier til å gi studentene en bedre sjans til å kunne oppleve dette fellesskapet. Vi mener at regjeringen burde øke studie-støtten, skape nye tiltak for et bedre psykisk helsetilbud, konvertere mer av studielåne til stipend ved oppnådde studiepoeng, og finansiere og tilrettelegge slik at studentene kan sosialisere utenom forelesinger og seminarer. Disse tiltakene vil gi studentene flere muligheter til å kunne nyte studentlivet og samtidig la dem bygge et godt sosialt nettverk hvor de kan snakke om alt fra livet til det akademiske. Det er viktig å ha denne «gjengen» for å kunne absorbere alt det de lærer gjennom studieårene, både generelt og akademisk.

Vi trenger støtte

Fellesskap kommer ikke av seg selv. Studentene må stå for det meste av utviklingen av det, men det er viktig at de har tid og muligheter til det. Studentutvalget mener at hvis regjeringen vil at studentene skal gjøre det bra på studiene, så må de ha det bra psykisk, må kunne møte fysisk og få bedre tilbud og muligheter til å gjøre dette.

«Det har aldri vært tydeligere enn nå hvor viktig det er å kunne bygge et fellesskap i studietiden.»

Bedre eksamener, nå!

Er eksamener et lotteri? Det korte svaret er: Ja!, skriver Stefan K. Schaubert.

AV STEFAN K. SCHAUBERT, førsteamanuensis ved
Det helsevitenskapelige utdanningsenter,
Det medisinske fakultet, Universitetet i Oslo

EKSAMEN: Det er eksamenstid! Disse ukene med eksamener er nok for mange de viktigste i studentlivet. De eksamener som tas akkurat nå, kan bestemme de enkelte studentenes fremtid: «Vil jeg kunne bli lærer, lege, psykolog, advokat?» Eksamener er hekkene studentene må hoppe over for å nå dette målet. Men eksamener er dessverre like feilbarlige som de er viktige.

Noen ganger ser det ut som at eksamener er et lotteri. År etter år kan vi lese nyheter om hvordan studentens karakterer endres når de klager på sensuren og en eksamen eller en avhandling blir revurdert.

Når studentene ber om en annen mening, endres karakterer ofte dramatisk – fra en «D» til en «A», fra «stryk» til «stå». Det er åpenbart at slike nyheter skaper tvil om hvor pålitelige og gode eksamener, karakterer og tester i høyere utdanning egentlig er. Er det bare tilfeldigheter som gjør at en person mislykkes? Er det ren flaks på noen andre får en «A»? Jeg er ganske sikker på at slike meldinger dukker opp igjen om noen få uker.

Håndverket å lage eksamen

Spørsmålet som står igjen, er: Er eksamener et lotteri? Og det korte svaret er: Ja! Ofte er eksamener og karakterer faktisk som et lotteri. Men de som vil ha en bedre eksamen, kan gjøre noe med det.

Å bygge den gode eksamenen er nemlig ikke noen «kunst» eller en «hobby», det finnes bred kunnskap om det. Det er et håndverk, og man kan lære det. Det sier jeg basert på min egen erfaring, men også basert på det vi vet fra forskningen.

Jeg har selv jobbet med eksamener i medisinstudiet i snart ti år. Først i Berlin, ved den kjente Charité (vel det eneste sykehuset med egen Netflix-serie), og nå siden 2015 i Oslo, ved Det medisinske fakultet.

Tips til å lage eksamen

Eksamener er viktige, ikke bare for studenter. Universitetene har faktisk et ansvar for samfunnet også. Ikke alle som har lyst til det, skal bli lege, psykolog, ingeniør, lærer eller advokat. Bare de som viser at de er egnet for det, skal stå på en eksamen.

Jeg vet, så klart, ikke hvordan hver eneste eksamen i Norge ser ut. Men jeg vet at man kan lære fra dem som gjør en god jobb. Så, noen tips for alle med ansvar for eksamener.

Dette kan dere gjøre i dag for å skape en bedre eksamen i morgen:

- Skriv ned eksempler fra hverdagen og arbeidslivet hvor fagpersoner eller eksperter pleier å bruke sin kunnskap og sine ferdigheter.
- Lag oppgaver og spørsmål basert på disse eksemplene, slik at studentene må løse ekte problemer.
- Sett høye krav – ved å gå i bredden og med vekt på de virkelig viktige ting. Oppgavene skal være krevende, men ikke fordi de krever spesialkunnskap.
- Sjekk med minst fem kollegaer og/eller flinke studenter, se om de forstår oppgavene dine. Hvis de ikke gjør det, hvordan skal de som tar eksamenen, kunne finne det riktige svaret?
- Og dette er det viktigste: Bruk studentenes svar fra hver eneste eksamen som en tilbakemelding til deg selv. Ta det som utgangspunkt for å forbedre både din undervisning og dine eksamensoppgaver. Studentene er ikke dumme eller late, de er smarte og de prøver nok så hardt de kan.

Studentenes ansvar

Disse fem punktene er en garanti for en bedre eksamen.

Men hva med den perfekte? Ulemper er at den perfekte eksamenen ikke bare er én prøve, én avhandling eller ett essay. Det finnes ingen hellig gral av studentvurdering. I stedet er den perfekte eksamenen en serie med flere ulike eksamener som bruker ulike type oppgaver. Har du det, så kan dere få et godt bilde av hva en student kan og ikke kan.

Det er viktig å huske at studentene har et ansvar også. Ikke minst må de vise at de er egnet for yrket, at samfunnet kan stole på dem. Og de må godta at flaks og uflaks, sannsynlighet eller usikkerhet, alltid vil spille en rolle, overalt – selv i den perfekte eksamenen.

Så studentene har et ansvar for å sikre seg at de ikke har behov for å ha flaks. Studenter – lær så hardt som mulig, og gjør ting vanskelig for dere selv!

forsikring - trygghet for deg og dine

Hvor mye kan du spare?

Som medlem i Forskerforbundet kan du kjøpe alle dine viktigste forsikringer til medlemspris hele året. Vi har sammenlignet våre priser på personforsikring (død, uførhet og kritisk sykdom) med tre av de største forsikringsselskapene.

Du kan spare inntil 80 % ved å kjøpe forsikringene dine hos oss.

Forskeryrket i 2021 – høy usikkerhet, lav lønnsutvikling

Forskerforbundet har lenge etterspurt en egen forskermelding, men hittil har ingen regjering satt i gang et slikt arbeid. Tirsdag 9. november la Forskerforbundet den fram selv, på årets forskningspolitiske seminar. Leder Guro Lind oppsummerte meldingen i seks hovedutfordringer for nyutnevnt forsknings- og høyere utdanningsminister Ola Borten Moe.

- Forskeryrket er preget av usikkerhet
- Forskeryrket har for lav lønnsutvikling
- Forskeryrket har for lite tid til forskning
- Forskeryrket preges av hardere konkurranse, men etter uklare kriterier
- Forskeryrket har fått mindre rom for faglig skjønn
- Forskeryrket har blitt tøffere å stå i.

Guro Lind oppfordret statsråden til å ta tak i disse utfordringene, for å bidra til bedre rekruttering og økt kvalitet i forskningen. Du kan lese vår Forskermelding på forskerforbundet.no.

Vinnere av Hjernekraftprisen 2021

Vinnere av Hjernekraftprisen for 2021 er Sunniva Grønnslett (masterstudent ved Universitetet i Bergen), Ragnhild Irene Jacobsen (forsker ved Kavliinstitutt for nevrovitenskap, NTNU) og Morten Skumsrud Andersen (forsker ved Norsk utenrikspolitisk institutt, NUPi).

Prisen ble delt ut på Forskningspolitisk seminar 9. november, og prisvinnerne får 65 000 kroner hver. I tillegg fikk fem andre bidrag hederlig omtale, og bidragsyterne får et gavekort på 1000 kr. hver. Du kan lese mer om vinnerne, og lese eller se bidragene deres, på forskerforbundet.no.

– Svært skuffende med nye kutt i UH-sektoren

Regjeringen Støre la 8. november fram sin tilleggssproposisjon for statsbudsjettet for 2022. Bevilgningene til statlige universiteter og høyskoler er der redusert med nye 40 millioner kroner.

– Dette er svært skuffende nyheter, og stikk i strid med Hurdalsplattformen. Da Jan Tore Sanner la fram Solberg-regjeringens siste budsjett, var vår oppsummering at universiteter og høyskoler var taperen. Dette budsjettet gjør situasjonen verre, sier Forskerforbundets leder Guro Elisabeth Lind. Hun vil på det sterkeste oppfordre Stortinget til å endre dette i den videre budsjettprosessen.

I Hurdalsplattformen heter det at regjeringen Støre vil «auke basisfinansieringa for universitet og høyskular». Tilleggsproposisjonen bidrar ikke til å oppfylle dette løftet.

Guro Lind gjenvalgt – Kristian Mollestad ny nestleder

Representantskapsmøtet i Forskerforbundet 21.–22. oktober valgte Guro Elisabeth Lind til en ny treårsperiode som leder, og Kristian Mollestad som ny nestleder. Guro Lind er kreftforsker ved Radiumhospitalet. Kristian Mollestad har bakgrunn som tillitsvalgt ved Universitetet i Oslo, men arbeider i dag i Presteforeningen. De to vil lede forbundets hovedstyre, som i tillegg får disse medlemmene:

Ann Cecilie Bergene, NIFU, Kristin Loftus Hope, Høgskulen på Vestlandet, Belinda Eikås Skjøstad, Universitetet i Oslo, Tord Mjøsund Talmo, NTNU, Hugues Verdure, UiT Norges arktiske universitet, Tony Burner, Universitetet i Sørøst-Norge (1. vara), Bente Ovèdie Skogvang, Høgskolen i Innlandet (2. vara), Brynjar Kulset, Nasjonalbiblioteket (3. vara).

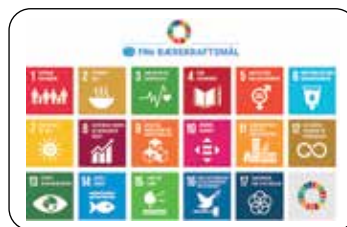
– Lønna til de langtids-utdannede må opp

Foran rundt 180 delegater fra 108 lokallag talte leder Guro Lind 21. oktober til Forskerforbundets representantskapsmøte. Lind åpnet talen med å se framover mot vårens hovedoppgjør.

– Det er svært gode argumenter for at lønnsoppgjøret i 2022 bør løfte de langtidsutdannede. Arbeidsgiverne i offentlig sektor har mislyktes med lønnsutviklingen til de langtidsutdannede, og gapet mellom lønningene i privat og offentlig sektor bare øker, sa Lind. Hun tok også opp den ferske regjeringserklæringen, som slår fast at det skal gjennomføres en tillitsreform i offentlig sektor.

– Dette er et viktig gjennomslag for Forskerforbundet, og noe vi gleder oss til å bidra til. Nå forventer vi mer tillitsbasert ledelse, økt rom for faglig skjønn og økt medbestemmelse ved alle offentlige virksomheter, sa Lind.

– Vi når ikke bærekraftmålene uten forskerne

Hvordan står det til med engasjementet for – og kunnskapen om – FNs bærekraftsmål hos tillitsvalgte lærere, sykepleiere og forskere? Rapporten «Med mål om bærekraft», utarbeidet av forskningsstiftelsen Fafo på oppdrag fra Unio, viser at profesjonene er på rett vei, men også at det er et godt stykke igjen. Forskerforbundets nestleder Kristin Dæhli deltok under rapportlanseringen.

– Rapporten viser at kunnskap og engasjement knyttet til FNs bærekraftsmål varierer blant Forskerforbundets og Unios tillitsvalgte. Bevisstgjøring og kompetanse blir viktig. Vi i Forskerforbundet inkluderer derfor bærekraftmålene i vår tillitsvalgtopplæring, i tillegg til at vi gjennomfører interne tiltak som ny reisepolicy, digitale kursplattformer og fornuftig bruk av profileringsartikler, sier Dæhli.

Fakta om Forskerforbundet

- **Forskerforbundet** er landets største og ledende fag- og interesseorganisasjon for ansatte i forskning, høyere utdanning og kunnskapsformidling.
- **Forskerforbundet** har over 24 000 medlemmer og er tilsluttet Unio – hovedorganisasjonen for universitets- og høyskoleutdannede.
- **Forskerforbundet** arbeider for høyere lønn og bedre arbeidsvilkår for medlemmene.

Kurs og seminarer

Tillitsvalgtopplæring og seminarvirksomhet tilhører vår kjerneaktivitet, og er en viktig forutsetning for arbeidet i Forskerforbundet. Nå tilbyr vi igjen en del kurs med fysisk oppmøte, samtidig som vi fortsetter med mange digitale kurs. Alle med verv i lokallag og foreninger kan melde seg på våre kurs og seminarer. Følg med på våre nettsider for oppdatert kursprogram: forskerforbundet.no/kurs.

Verv en kollega

Kjenner du noen som kan bli medlem i Forskerforbundet? Verv en kollega i dag og få vervepoeng som kan tas ut i form av gavekort. Jo flere du verver, jo mer får du i premie: 500 kr. for ett nytt medlem, 1 500 kr. for to, og deretter 500 kr. for hvert ekstra medlem du verver. På Min side finner du oversikt over dine vervinger og din poengsaldo.

**FORSKER
FORBUNDET**

Følg oss!

facebook.com/forskerforbundet
twitter.com/Forsker

@forskerforbund

FORSKERFORBUNDETS HOVEDSTYRE 2019–2021: Guro Elisabeth Lind, Oslo universitetssykehus (leder), Kristin Dæhli, NTNU (nestleder), Ellen Karoline Dahl, UiT Norges arktiske universitet, Sebastian Eiter, NIBIO, Brita Haugum, Akershus universitetssykehus, Belinda Eikås Skjøstad, Universitetet i Oslo, Steinar Vagstad, Universitetet i Bergen, Lena Marie Kjølbi, NMBU (1. vara) Berit Bratholm, Universitetet i Sørøst-Norge (2. vara), Brynjar Kulset, Nasjonalbiblioteket (3. vara). **SEKRETARIATET:** **Generalsekretær:** Hilde Gunn Avløyp. **Stab:** Kommunikasjonsleder Lars Kolltveit. **Arbeidslivsavdelingen:** avdelingssjef Bjørn T. Berg, fagsjef Jorunn Dahl Norgård spesialrådgiver Kari Folkenborg, spesialrådgiver Jon Wikene Iddeng, spesialrådgiver Åshild Olausen, forhandlingssjef Jorunn Solgaard, seniorrådgiver Andreas Christensen, spesialrådgiver Lene Ståhl, seniorrådgiver Vegard Thorbjørnsen, fagsjef/advokat Ann Turid Opstad, advokat Christoffer Hjelde, advokat Eirik Kollerøy, advokat Hildur N. Nilssen, advokat Mariann Helen Olsen. **Organisasjonsavdelingen:** organisasjonssjef Joar Flynn Jensen, rådgiver Nina Fjeld, rådgiver Gisle Fuhr, rådgiver Brit Helen Hesselberg, rådgiver Rita Kvæl, informasjonsleder Unn Rognmo. **Administrasjonsavdelingen:** administrasjonssjef Birgitte Olafsen, fagansvarlig HR og administrasjon Kjetil Tønseth Mørk, arkivleder Kristine K. Brox, seniorrådgiver Aina Nilsen, konsulent Marit Søimer, IT-rådgiver Øyvind Åsebøstøl, økonomiansvarlig Marit Sletner, økonomirådgiver Lina Haugland, personal- og økonomikonsulent Elisabeth Johansen, økonomikonsulent Sofie Kjellgren, fagansvarlig medlemsservice Linda Pettersson, konsulent Trinelise Aikio, konsulent Hans Askildsen, seniorkonsulent Tore Sandnes, seniorkonsulent Ane Rinnaas Skuseth.

Vil bryte magisk grense

God vekst blant yrkesaktive har gitt Forskerforbundet medlemsrekord i 2021.

Nå ser organisasjonssjef Joar Flynn Jensen fram til å bryte den magiske grensen på 25.000 medlemmer.

Joar Flynn Jensen gleder seg over gode medlemstall, men ser allerede mot neste milepæl.

Aldri har så mange betalt kontingent til Forskerforbundet, og ved utgangen av 2021 har Forskerforbundet 24.200 medlemmer. Organisasjonssjef Joar Flynn Jensen oppsummerer et godt rekrutteringsår.

– Første del av 2021 var medlemsutviklingen flat, men august, september og oktober har vært svært gode måneder med bratt medlemsvekst. Kampanjen med gratis medlemskap ut året har vært vellykket, og bidratt til medlemsrekord, sier han.

I november rundet også forbundet for første gang 20.000 yrkesaktive medlemmer.

– Det er veldig gledelig at den største veksten blant nye medlemmer er blant de yrkesaktive. Det gjør også at vi når målet om to prosent medlemsvekst blant yrkesaktive, og viser at vi rekrutterer godt på arbeidsplassene. Undersøkelser viser at det er her vi lettest når nye medlemmer. Den viktigste grunnen til at folk ikke er fagorganisert, er at en kollega aldri har spurt, sier Jensen.

Han er også fornøyd med at mange stipendiater velger å melde seg inn. Nesten en tredjedel av medlemsveksten utgjøres av stipendiater.

– Det er gode nyheter. For det første fordi stipendiatene er framtidens arbeidstakere i vår sektor. For det andre fordi det betyr at vi har blitt flinkere til å nå utenlandske arbeidstakere, som sjeldnere er organisert, sier organisasjonssjefen.

Nå vil han videre.

English summary:

A record number of 24.200 people are members of NAR as we approach the end of 2021. But we want to organize many more. If you recruit new members for the union, you receive gift certificates (500 NOK for one, 1500 NOK for two). More information can be found on our website.

– Rekruttering er et satsingsområde for oss. Vi arbeider med å gjøre det lokale rekrutteringsarbeidet enklere, og er blant annet i gang med å oppdatere informasjonsmateriell og nettsider. Nå nærmer vi oss den magiske grensen på 25.000 medlemmer, og det gir ekstra inspirasjon. Det ventet en skikkelig premie til både jubileumsmedlem og jubileumsverver, avslører han.

Fakta om medlemskap og verving

- Hvem kan bli medlem i Forskerforbundet? Alle ansatte i vitenskapelig, teknisk-administrativ eller annen faglig stilling som normalt krever høyere utdanning og som jobber innen forskning og utvikling, høyere utdanning, museer og kulturminnevern eller offentlig forvaltning knyttet til forskning og høyere utdanning
- For under 500 kroner i måneden gir medlemskapet gode forsikringsordninger og gunstige banktilbud, tilgang til kurs og faglige foreninger – i tillegg til et sikkerhetsnett i arbeidslivet. Stipendiater betaler redusert kontingent.
- Akkurat nå er det gratis medlemskap for alle yrkesaktive ut året
- Studenter betaler en engangssum på 250 kroner for medlemskap gjennom hele studietiden. Det gir tilgang på en gratis studentforsikring
- Alle som verver nye yrkesaktive medlemmer til Forskerforbundet får vervepoeng som kan omgjøres til gavekort. Ett nytt medlem gir 500 kroner, to nye medlemmer 1500.
- Mer informasjon på www.forskerforbundet.no/bli-medlem

Et anstendig arbeidsliv for alle

Det er førjulstid og tid for ettertanke, forberedelser og forventninger. Også i kampen for et anstendig arbeidsliv.

Forskerforbundet valgte nylig nytt hovedstyre og et nytt arbeidsprogram. Det nye styret skal lede arbeidet med å gjennomføre mest mulig av vår politikk – sju overordnede kapitler, fordelt på 16 tette sider. Her er noen av politikkområdene vi kan forvente på styrets agenda de neste tre årene.

Kunnskap skal lønne seg

Forskerforbundets førsteprioritet er å sikre medlemmene konkurransedyktige lønnsvilkår lokalt, nasjonalt og internasjonalt. Samtidig viser tall fra Statistisk sentralbyrå at langtidsutdannede har lavere lønnsutvikling enn dem med liten eller ingen utdanning etter grunnskolen. Det til tross for at det er de langtidsutdannede som bidrar med mest penger inn i forhandlingspottene.

I forberedelsene til hovedtariffoppgjøret 2022 har vi fått hjelp av Institutt for samfunnsforskning (ISF) til å analysere langtidsutdannedes lønnsutvikling. Resultatene herfra viser blant annet at statsansatte forskere har dårligere lønn og lønnsutvikling sammenlignet med andre høyere utdanningsgrupper i staten. Også forskere i andre sektorer har bedre lønnsvilkår enn sine statsansatte kolleger. Disse funnene blir viktige i arbeidet for å styrke langtidsutdannede medlemmers lønnsutvikling i året som kommer.

Fast ansettelse er hovedregelen

Norsk arbeidsliv er godt regulert gjennom lover og avtaler. Det står dårligere til når vi ser på praktiseringen av dette, særlig i offentlig sektor.

Ingrid Eftedal, forskningsgruppeleder ved NTNU, skriver i Universitetsavisa 3. november i år: «Midlertidighet i akademien er et samfunnsproblem blant annet fordi kortsiktig finansiering gir kortsiktige prosjekter. Det er også krevende å leve med for de det gjelder.» Det hun beskriver, er dessverre ikke unikt. Våre tillitsvalgte kjenner utallige saker fra medlemmer som har hentet inn titalls millioner til egen arbeidsplass, for så å motta oppsigelse fordi de i en periode ikke har klart eller hatt mulighet til å skaffe midler til egen lønn. Det er en uanstendig oppsigelsesadferd ledere i universitets- og høyskolesektoren (UH) har lagt seg til!

Men, det er heldigvis håp! På Forskningspolitisk seminar 9. november slo statsråd Ola Borten Moe fast at «midlertidighet er i stor grad et spørsmål om kultur og ledelse». Videre at det ikke er noen grunn for at UH-sektoren skal ha høyere grad av midlertidige ansatte enn instituttsektoren og samfunnet ellers. Dette er gode signaler, og vi skal følge nøye med og bidra til at statsråden lykkes med sine mål.

Betalt arbeidstid er en selvfølge

De siste fem årene er preget av økonomiske kutt. Solberg-regjeringens mål var å effektivisere offentlig virksomhet, men resultatet er færre administrativt ansatte som skal gjøre mer, og nye administrative oppgaver til vitenskapelig ansatte. Krav om digitalisering, rapportering,

AV KRISTIN DÆHLI,
nestleder i Forskerforbundet

«Det arbeidslivet trenger nå, er en kraftfull politikk for tillit, faglighet og skikkelige arbeidsvilkår.»

Økt etter- og videreutdanningsaktivitet og flere studenter er ikke fulgt opp med arbeidsplaner eller kompensasjon for merarbeid. Resultatet er ansatte som er påført stor slitasje, og som betaler kuttene med gratisarbeid.

Den nye Støre-regjeringen har lovet å erstatte de omdiskuterte ABE-kuttene med en tillitsreform. Vi er klare til å bidra. Det arbeidslivet trenger nå, er en kraftfull politikk for tillit, faglighet og skikkelige arbeidsvilkår. Det betyr faste stillinger og arbeidsoppgaver som lar seg løse innenfor normalarbeidsdagen. Også for forskere. Mitt juleønske er det samme som mitt nyttårsforsett: et anstendig arbeidsliv for alle. Men det ligger ikke under juletreet. Vi må få det til i fellesskap.

Forskerforbundets tillitsvalgte, styre og ansatte vil få nok å engasjere seg i framover. Det er godt vi har dere!

Følg med på

forskerforum.no

ARBEIDSLIV

UTDANNING

ingen etter

kolerasmitte

Arbeidstakere sparer 3,5 timer i uken på

å ha hjemmekontor. Dette bruker de

tiden

NYHETER

NYHETER

BI-studenter klager etter at fire av ti strøk på eksamen

NYHETER

Instituttleder tror eksamensfuskere kan ha blitt straffet for hardt under pandemien

Fellesløftet: – Det kan være et arbeidsuhell. Men det kan også være et signal om at vi har nådd en grense.

Lønnsoppgjør

går opp

skrivits

holdpunkter

vil hensikt å

krenke st

ARBEIDSLIV

Rektor vil belønne